

Önce Köylü mü?

Modernite, Teknoloji ve Yeniden Kurgulama Üzerine Düşünceler

Giriş

Tarım teknolojisinin toplum tarafından biçimlenmesi ve toplumu biçimlendirmesi üzerine okuduğum ilk kitaplar arasında Henk Hobbelinek'in Yeni Umut mu Yalan Sözler mi: Biyoteknoloji ve Üçüncü Dünya'da Tarım (New Hope or False Promise: Biotechnology and Third World Agriculture, 1987) adlı eseri, Jack Kloppenburg'un Önce Tohum (First the Seed, 1987) adlı kitabı ve Guido Ruivenkamp'ın Biyoteknolojinin Endüstriyel Tarım Üretim Zincirine Dahiliyeti: Yeni Bir Emek Organizasyonuna Geçiş (The Introduction of Biotechnology in the Agro-Industrial Production Chain: The Transition to a New Organization of Labor, 1989) adlı eseri vardı. Bu kitapların hepsi de teknolojiye eleştirel yaklaşmakla beraber, farklı bakış açıları benimser. Hobbelinek ve Ruivenkamp, teknolojinin toplumu biçimlenmesine odaklanırken; Kloppenburg, sermaye aracılığıyla teknolojinin toplumsal olarak biçimlenmesine vurgu yapar. Bu farklara rağmen, her üç yazar da toplumsal ilişkiler temelinde teknolojiyi yapı-bozuma uğratar. Genç bir öğrenci iken okuduğum bu kitaplar beni dönüştürdü; teknolojinin iyi ve kötü olarak kullanılacak basit bir araç olmadığını, toplumsal ilişkileri belirleyen sosyal bir kurgu olduğunun farkına vardım.

Hobbelinek, Kloppenburg ve Ruivenkamp (biyoteknolojiye özel olarak odaklanarak), teknolojinin günümüzdeki gelişimini eleştirmekle yetinmediler, aynı zamanda teknolojinin yeniden kurgulanması düşüncesini de ortaya attılar. Teknolojiyi toplumsal bir yapı olarak ele aldıkları için;

Joost Jongerden sadece bir yerde kâr üreten, başka bir yerde

de yoksulluğa neden olan bir teknoloji-
Çeviren: Alkım Zorlu dense, köylülerin ve kırsal kesimdeki yok-

Politikadan Düşünceye

sulların geçim kaynaklarını destekleyecek ve geliştirecek bir teknoloji yaratmak mümkün gözükmüyordu (en azından kuramsal olarak). Tarım, endüstri ve çağdaş (biyo-)teknolojilerin eleştirel analizinden sonra, alternatiflerin geliştirilmesine odaklanılıyordu: Hem kalkınma, hem de teknoloji açısından alternatifler. Ancak bu tür alternatifler genellikle makro düzeyde ele alınıyordu ve failden yoksun görünüyordu. İlgili kategoriler sık sık “Kuzey” ve “Güney” diye adlandırılıyordu. Ama Kuzey ve Güney gibi kategoriler, alternatif biyoteknolojilerin aktörleri ve bu teknolojilerden yararlanacak kesimlerle ilgili kaygılara işaret etmeye uygun kerteriz noktaları değildir; sadece çok genel olmalarından dolayı değil, aynı zamanda (yarı-coğrafi temelde oluşturulmuş) soyutlamalara insani değerler ve faillik yüklemelerinden dolayı da. Bu alternatif gelişimin ve biyoteknolojilerin yeniden kurgulanmasının öznelerinin kim olduğu sorusu sadece yanıtız kalmadı, bu soru hiç sorulmadı. Şimdi bile, olası alternatif biyoteknolojilerin öznelerinin gerçekte kimler olduğu sorusu neredeyse hiç sorulmamaktadır.

Bugün, sözünü ettiğimiz üç yazarın çalışmalarına tekrar baktığımızda, köylülere ve köylü üretim sistemlerine bir yönelim görebiliriz. Hobbelink¹, Kloppenburg² ve Ruivenkamp³, her üç yazar da, ge-

lecekteki tarımla ilgili ümitlerini, gıda egemenliği hareketine bağlamaya eğilimlidir: Bu ise esas olarak, köylü üretim modelini temel alan bir harekettir. Hatta, teknolojilerin yeniden kurgulanmasına yönelik taban girişimlerine bakınca, yeniden kurgulama çabalarının aslında sık sık, küçük, yerel ölçekli tarım üreticilerinin; üretim araçları üzerindeki denetimlerini güçlendirmeye, bu denetimi sağlamaya veya yeniden tesis etmeye çalıştıkları durumlarda gerçekleştiğini görebiliriz. Başka bir deyişle, yeniden kurgulama çabaları, köylü üretim sisteminin gelişimi bağlamında gerçekleşmektedir. Dünya çapında etkili olan modernizasyon sürecinin sadece sonucu değil, amacı da köylü üretim sistemlerinin yok edilmesi olduğu için, bu çelişkili bir durum gibi görünebilir.

Bu yazının amacı, moderniteye ya da daha iyi moderniteler bağlamında, teknoloji ve yeniden kurgulama meselesini ele almaktır. Bu yazıda, yeniden kurgulama konusunda sistematik bir eşleştirme ya da kapsamlı bir analiz yer almıyor; köylü meselesinden yola çıkarak, moderniteye ve rasyonaliteye bakacağız, sonra yine yeniden kurgulamaya geri döneceğiz. Bu yazı üç ana bölümden oluşuyor. “Büyük Bir Dönüşüm mü?” adlı ilk bölümde, modernizasyon sürecinin ana özelliği sayılan bir mesele ele alınıyor: Köylü üretim

Önce Köylü mü?

modundan, çiftçi üretim moduna dönüşüm. Bu dönüşümün anlamı ve kapsamı, 20. yüzyılın en önemli ve topluma odaklanmış yazarları arasında yer alan John Steinbeck ve Yaşar Kemal'in iki romanı üzerinden ele alınıyor. "Modernizasyonlar Çatışması mı?" adlı ikinci bölümde, iki farklı modernitenin varlığı üzerinde duruluyor; modern teknolojilere direnenlerin sadece geleceğe karşı koyan isyancılar olarak bir kenara konulmaması gerektiği, bundan ziyade, yeniden-kurgulayanlar olarak başka bir tür modernitenin savunucuları olarak görülmeleri gerektiği savunuluyor. Üçüncü bölümde ise, modern teknolojinin rasyonalitesi ele alınıyor. Yeniden kurgulamayı hedef alan bir stratejinin, araçsal bir rasyonalite üzerine oturtulamayacağı, dayanaksal (*substantial*) bir rasyonalite üzerine dayandırılması gerektiği savunuluyor.

Büyük Bir Dönüşüm mü?

Tarihçi Eric Hobsbawm, Aşırılikler Çağı (The Age of Extremes, 1995:298) adlı eserinde, "[yirminci] yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen ve bizleri geçmişin dünyasından kalıcı olarak koparan en ciddi değişim, köylülüğün ortadan kalkmasıdır" diyordu. Hobsbawm, geçmişin köylü dünyasından geriye sadece üç bölgenin kaldığını, sadece Sahara-altı Afrika'da, Güney ve Güneydoğu kıta Asyası'nda ve bir de Çin'de,

köylerin ve tarlaların hala baskın olduğunu yazıyor. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Avrupa'da ve Ortadoğu'da köylülüğün sadece tek bir kalesi kalmıştı: Türkiye (age. 291). Ama orada bile kırsal kesim nüfusunun toplam nüfusa oranı, 1970 yılında %62'den, 2000 yılında %35'e düşmüştü (Jongerden 2007: 129). Köylülüğün ölümü kaçınılmaz bir şekilde modern toplum ve insanın ortaya çıkışıyla ilişkilidir. Giderek yaygınlaşan kurgu uyarınca, köylünün modern dünyada yeri yoktu; köylünün ortadan kalkması da, modernleşmenin bir parçasıydı. Bir sınıfın ortadan kalkmasının (Hobsbawm, köylülüğü, üretim araçları ve piyasa ile ilgili ilişkileri temelinde tanımlamaktadır), bu süreçle ilişkili insanların hayatları üzerinde çok büyük etkileri oldu. 20. yüzyıldaki 'modernleşme' sürecinin insanların hayatları üzerindeki muazzam etkisini anlamak için, bu yüzyılın en iyi tanınan ve kendilerini bu alana en çok adanmış iki romancısının, John Steinbeck ve Yaşar Kemal'in iki romanına bakmak istiyorum.

Gazap Üzümleri

John Steinbeck, 1939 yılında yayınlanan başyapıtı 'Gazap Üzümleri'nde, tarımın moderleşmesi ve ekonomik kriz döneminde yaşayan sıradan insanların hayatlarını inanılmaz bir ayrıntı ve şefkatle aktarır. Roman

Politikadan Düşünceye

1930'lardaki Büyük Bunalım döneminde, Kuzey Amerika bozkırlarındaki aşırı kuraklık ve toz fırtınaları (Tozçukuru Kuraklığı) zamanında, Oklahoma ve Kaliforniya'da geçer. Roman, cinayet nedeniyle dört yıl hapis yattıktan sonra şartlı tahliye ile salınan Tom Joad'ın gözünden anlatılmaktadır. Tom'un ailesi fakir yarıcılardır.⁴ Aşırı kuraklık nedeniyle ekinleri yok olunca yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve tarımın makineleşmesi sonucunda topraklarını ve evlerini terketmek zorunda kalırlar.

Tom hapisten çıkıp evine döndüğünde, bir köşede küçük boyanmamış evi görür; ev temellerinden dışarı fırlamıştır, çitler artık yoktur ve her yeri pamuk kaplamıştır. Tom Joad bunu görünce, "Cehennem buraya uğramış olmalı" der (Steinbeck 2000: 42). Varlıklarını yitirmiş olan Joad ailesi, daha iyi bir yaşama kavuşmak umuduyla, ellerinde kalan az miktarda parayı Kaliforniya'ya yolculuk yapmak için harcar. Eşyalarını düzenlerler; artık değeri kalmayan veya taşıyamayacakları şeyleri satarlar. El sabanı gibi aletlerinin artık madenin ağırlığından öte değeri kalmamıştır, çünkü artık tüm işler makinelerle yapılmaktadır. Joad ailesi, Batı'ya giden uzun yolda başkalarıyla da karşılaşır; kendileri gibi varlıklarını yitirmiş binlerce, hatta yüz binlerce aile, aynı karara varıp aynı

düşlerin peşinden gitmektedir. Göçmekte olan bu insanlar, bir zamanlar küçük bir toprak parçasında yaşayan ailelerdir; ancak bankalar ve makineler yüzünden topraklarından kovulmuş, şimdi iş aramaktadırlar (Steinbeck 2000: 295). Göçleri sırasında hayal kırıklığı içinde Kaliforniya'dan dönen insanların anlattıklarını işitirler, ama bunları duymazdan gelerek umutlarına sarılmaya devam ederler, zira umutları dışında hiçbir şeyleri yoktur.

Kaliforniya'ya vardıklarında görürler ki, her bir işe başvuran bir sürü insan vardır ve düzgün bir maaş kazanmak imkansızdır. Çiftlikler büyümüş, çiftlik sahipleri azalmıştır; tahılın yerini meyve ağaçları, emeğin yerini ise traktörler almıştır. Mülksüz köylülere, evsizlere ve açlara iş veren çiftlikler, bu insanlara yapacakları işler karşılığında kredi açarak yiyecek vermektedir. Ancak işler bittiğinde, işçiler para kazanmak yerine çiftliğe borçlu olduklarının farkına varırlar. Yeniden İskan İdaresi bazılarını sıcak bir barınak ve yiyecek imkanı sunmaktadır. Ama toprak sahipleri bu programı desteklemektedir; hükümet ise bu programa, çalışma kamplarındaki tüm işçileri bir araya toplamaya yetecek kadar arazi ve para kaynağı sağlamamaktadır. Joadlar, bahçede grev olduğunu bilmeden, bir meyve bahçesinde işe girerler. İşler sarpa sardığında ailenin bir

Önce Köylü mü?

dostu, vaiz Jim Casey öldürülür; Tom Joad da tekrar adam öldürmek zorunda kalır ve kaçak durumuna düşer.

'Gazap Üzümleri' tutku dolu bir romandır; 400 küsür sayfalık bu kitap hemen hemen üç buçuk ayda yazılmıştır. Kaliforniya'ya kaçan Joad ailesinin yaşadığı dramın ayrıntılarını aktaran uzun bölümlerin arasına göçmenler hakkında genel anlatımların yer aldığı kısa bölümler serpiştirilmiştir. Steinbeck, insanların hayatlarını aynen yaşadıkları şekilde yazarak, okuru mevcut gerçekliğe dahil etmeye çalışmıştır. Bu mevcut gerçeklik köylülüğün ölümüydü, ve sadece mecazi bir anlam taşııyordu. O günlerde birçok göçmen köylü gerçekten de ölüyordu. Kitabının yayınlanmasından sadece birkaç ay önce 1938 kışında John Steinbeck'in bir arkadaşına yazdığı mektuptaki sözler bunu gösteriyor (Steinbeck 2000):

"İç kısımdaki vadilere gitmeliyim. Orada açlıktan ölmek üzere olan beş bin kadar aile var; bunlar sadece aç değiller, gerçekten de ölmek üzere. Hükümet onları beslemeye ve tıbbi yardım sağlamaya çalışıyor, diğer taraftan alet satıcıları, bankalar ve büyük yetiştiricilerden oluşan faşist grup tüm bu çalışmaları sabote ediyor. (...) Onlara göre, bu insanların düzgün sağlık imkanlarına sahip kamplarda yaşamalarına izin verilirse, örgütlenecekler ve büyük top-

rak sahipleri ile büyük şirket çiftçilerinin başına bela olacaklar. (...) Başından beri bu olayın içindeyim, oraya gidip durumu görmeliyim ve bu katillere derslerini vermek için neler yapabileceğime bakmalıyım. (...) Bu olanlar beni çok öfkeliendiriyor."

Binboğalar Destanı

Yaşar Kemal'in eseri 'Binboğalar Destanı' 1971 yılında basıldı. Bu tarih, Steinbeck'in 'Gazap Üzümleri' eserinden neredeyse 30 yıl sonra olsa da iki romanın teması birbirine oldukça yakındır. Roman 1950'lerin Türkiyesinde geçmektedir; o dönemde Marshall yardımı ve mekanizasyon ile kırsal kesime modernite taşınmaya başlanmıştır. Romanda bir Yörük kolu olan Aydınli adlı göçebe obası ele alınır. Bir zamanlar iki binden fazla kara çadırıyla güçlü bir göçmen kabilesi olan Aydınli'lar şimdi sayıları giderek azalan ve dışlanan bir grup haline gelmiştir. Kabile, yaz geldiğinde sürüleriyle Adana yakınına, Aladağ yaylalarındaki otlaklara, sonbaharda da Çukurova'ya göçer, çadırlarını kurar. Ancak, kabilenin ekonomik ve toplumsal varlığını sürdürmek için ihtiyaç duyduğu alanlar işgal altındadır. Tarımda makineleşme ve insanların toprağa yerleşmesi, herkese açık otlak alanlarını özel mülkiyet haline getirmekte, pamuk ve buğday tarlalarına dönüştürmektedir. Traktörler geldiğinden beri bu tarlalar sü-

Politikadan Düşünceye

rekli genişlemektedir. Aydınlıların koyunlarını gütmeleri için uygun alanlar her sene daha da azalmakta, çadır kurdukları alanlarına uygulanan vergilerse artmaktadır. Modernite Aydınlıları ortadan kaldırmaktadır. Teslim olup, köylere yerleşen ve zengin toprak sahipleri için tarım işçiliği yapan veya esnaf olan pek çok diğer göçmen Yörük kabilesinin akıbetine rağmen, Aydınlılar yaşam tarzlarını korumakta diretirler ve durumun değişeceğini umudederler. Ancak umutları boşunadır. Aydınlılar giderek anlarlar ki, onları hiçbir şey kurtaramayacaktır; dağılacak ve yok olacaklardır, sonunda şehirde bir daireye kapanacak, "küçücük bir odada oturup, kukumavkuşu gibi düşünecek"lerdir.

Aydınlılar 19. yüzyılın sonunda Çukurova'ya zorla yerleştirilenlerden değildi. 1876 yılında, ordu Çukurova'dan Tarsus dağlarına çıkan yolu koruyordu; ne ovadan dağlara ne de dağlardan ovaya tek bir kişiyi bile geçirmiyorlardı. Yeni köyler ve kasabalar kurulacaktı, yetkililer, meydanları, caddeleri ve sokakları ölçmek ve hesaplamakla meşguldü. Ancak sıtma her yerdeydi ve salgın hastalıklar kırsal kesimi kasıp kavuruyordu. Çukurova, insan ve hayvan iskeletleriyle doluydu. Aydınlılar askeri ablukadan uzak durarak bu akıbetten kurtulmayı başarmıştı ama 1950'ye gelindiğinde, sürülmemiş tek bir arazi kalma-

mıştı. Toprak sahipliği üzerine kavgalar yaygınlaşmıştı ve Aydınlılar çadırlarını kuracak yer bulmakta zorlanıyordu, sürülerini otlatmak ise çok daha zor hale gelmişti. Birkaç yıldır sıkıntı çekiyorlardı ama işlerin bu noktaya varacağını hiç tahmin etmemişlerdi. Bir dönem köylere ait otlaklarda kamp yaparak idare ettiler ve bunun karşılığında köylülere büyük paralar ödediler; ancak giderek otlak alanlar da işlenmeye başladı. Dağlarda ise orman korucuları onlara rahat vermiyordu. Üstelik, Aydınlılar artık eski göçebelerin yardımına da bel bağlayamazdı:

"Biz neler gördük, neler,' dedi Köse Ali Ağa. "Biz ki nelerden geriye kalmışız. İnsan gibi bizi hiçbir zaman yaşatmadı Çukurova... Şu dağları delip geçen demiryolu var ya, Alamanlar yaptı. Şu uzayıp giden çifte demirler var ya, her karışında bir insan yatar. Biz neler gördük bugüne gelene dek. Biz neler, neler gördük!' Köse Ali Ağa diline pelesenk etmişti. 'Geriye dönüp bakmayı yüreğim götürmüyor. Hiçbir zaman. Hiçbir Türkmen kocasının da yüreği götürmez eski günleri. İskandan önce dünya, hem de yeryüzü, hem de Binboğalar, hem de Aladağ, hem de Düldül dağı, Kayranlı, Berit dağları, hem de Payas üstü, Gavur dağları, hem de Anavarza ovası, hem de Dumlukale yöreleri bir cennetti bizim için... Olan iskandan sonra oldu. Şimdi bunlar gelmişler... Yüz yıl şu kanlı ovayı, şu

Önce Köylü mü?

güzelim ovayı cennet yaşamışlar, şimdi de gelmiş sızlanırlar. Sızlansınlar. Biz burada sıcaktan, sinekten, sıtmadan, salgından, harplerden, vergiden sinekler gibi kırılırken, onlar ak pınarlı yaylarda, mor sümbüllü, yarpuzlu, alaçamlı dağlarda yan geldiler yattılar. Yönlerini dönüp de şöyle bir halimize dirliğimize bakmadılar. Onlar bizden koptular, ayrı bir millet oldular. Onlar böldüler töreyi, onlar böldüler, onlar ikiye biçtiler bizi...⁵⁴

Her iki roman da, köylülüğün ortadan kalkışını anlatıyor. Etimolojik olarak 'köylü' kelimesi (İngilizcede *peasant*, Fransızcada *païsant* –*pays* yani kırsal alandan gelme kişi), köyden gelme kişi anlamına gelir. Ancak köylüyü esas tanımlayan şey, kendi emeği ile üzerinde çalıştığı toprakla ilişkisidir; üretim araçlarına doğrudan erişim imkanıdır. Başka bir deyişle, köylülük kavramı, üretim ve değiş tokuş ilişkileri içerisinde belirli bir konuma karşılık gelir: Köylüler, sahip oldukları veya erişebildikleri toprak üzerinde çalışırlar; daha büyük ekonomik sistemlerle entegrasyonları veya bu sistemlere tabiyetleri sadece kısmi düzeydedir (Hardt & Negri 2004: 116).⁶ 20. yüzyıl boyunca, tarımla uğraşan ve üretim araçlarına doğrudan erişim imkanı olan, kendi geçimlerini sağlayan insanların büyük bir kısmı mülklerini yitirdi, "köysüzleştirildi" ve nüfus hızla kentsel merkezlerde yoğunlaştı

(Araghi 1995: 338). Bu süreçte teknoloji önemli bir rol oynadı, özellikle de tarımın mekanizasyonunda; bu konu, yeşil devrimin (tohumların geliştirilmesi, suni gübreler, vs.) biyokimyasal yönleriyle kıyaslandığında görece az incelenmiştir, ancak tarımın genel dönüşümünde önemi muhtemelen daha büyüktür.

Hem 'Gazap Üzümleri'nde hem de 'Binboğalar Destanı'nda, modernitenin hikayesi "üretici yıkım" olarak tanımlanmaktadır (ayrıca bkz. Harvey 1989: 16). Köylülüğün yıkımı yeni bir çiftçi sınıfının doğmasına bağlı olması dolayısıyla 'üretici'ydi: Başka bir deyişle, köylünün ölümü ile modern bir girişimci olan çiftçinin doğumu ilişkilidir; bu modern girişimci, tarımsal-endüstriyel mekanizmaya dahildir ve esas olarak piyasanın tüketim ihtiyaçlarına yönelik üretim yapar. Üretici yıkım kavramı ilk kez 1942 yılında iktisatçı Joseph Schumpeter tarafından, kapitalist gelişim sürecini tarif etmek için kullanıldı (Schumpeter 1975 [1942]).⁷ Ama Walter Benjamin tarafından, ilk versiyonu 1936 yılında yazılan, 'Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağda Sanat Yapıtı' adını taşıyan ünlü eserde bu konu daha önce ele alınmıştı; Benjamin burada modernite, "katarsise yol açan, yıkıcı tarafı; gelenekleri yok eden yönü olmadan ele alınmaz"⁸ diyordu (Benjamin 2003:

Politikadan Düşünceye

254). Üretici yıkım düşüncesinin kendisi, modernist projeden doğar, aslında daha belirgin olarak, eski dünyayı aşan yeni bir dünyanın nasıl yaratılacağı ikileminden doğar. Buradaki edebi model Goethe'nin Faust karakteridir; Faust, herkesi yeni bir (toplumsal) manzara yaratmaya zorlar ve kendi öngördüğü temel gelişim planına uymaması nedeniyle, deniz kenarında küçük bir kulübede yaşayan yaşlı bir çifti barınaklarından atması için Mefistofeles'i gönderir. Ama Mefistofeles, çifti öldürür ve evlerini yakar (Harvey 1989: 16).⁹ Diyebiliriz ki, bu çiftin kaderi, 20. yüzyılda Joadların ve Aydınlıların kaderini temsil etmektedir.

Modernizasyonlar Çatışması mı?

Köylülüğün ölümü, modernitenin mantıksal, kaçınılmaz ve geri çevrilemez bir sonucu olarak ele alınıyordu. 19. ve 20. yüzyıllardaki modernite projesi (Wilbert Moore, Ernest Gellner, Talcott Parsons, Daniel Lerner ve Bernard Lewis gibi modernistler tarafından algılandığı şekilde), genellikle, bireyin özgürleşmesinden esin alan açık uçlu bir süreç olarak ele alınmıyordu; aksine, önceden çizilmiş bir kalkınma resmiydi. İnsanlar, modernizasyonu gerçekleştiren unsurlar değillerdi, kendi tarihlerini yaratmıyorlardı; nereye gideceği önceden belirli bir toplumsal dönüşüme tâbilerdi. 19. ve 20.

yüzyıllardaki ortaya çıkan modernite, siyasi elitlerin eylemleri ve söylemlerinin yön verdiği, dar ve kısır bir kulvardı. Kısaca, dayatılmış bir durum haline gelmişti.¹⁰

Bu modernite düşüncesinin merkezinde güçlü devletler (ulus devlet) ve liberal ekonomilerin gelişimi vardı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadi, toplumsal ve siyasi bilimlerde, siyasi ve akademik bir proje olarak önde gelen bir tema haline geldi; 1950'li ve 1960'lı yıllarda, Amerika ve Avrupa akademik çevrelerinde baskın bir akım olarak da, Marksist akademisyenlerin ekonomik gelişim tezlerine bir alternatif sunmayı amaçlıyordu. Modernizasyon sadece bir araştırma nesnesi olmanın ötesinde, devletin öncülüğünde toplumsal dönüşüm için bir rehber ilke olarak ele alındı.

Modernizasyon, siyasi alanda ise, güçlü bir otoriter rejimin (askeri kurumların özellikle önemli bir rolü vardı, çünkü askeri alanın algılanan gayri şahsi toplumsal ilişkilerinin, modern toplumda evrensel olana dair örnek oluşturduğu düşünülüyordu) yaratılmasına karşılık geliyordu; bu politikanın yönetimini üstlendiği iki temel dönüşüm süreci vardı. Bunlardan ilki, endüstrinin ve ekonomide kapitalist üretim ilişkilerinin gelişimiydi ('serbest' emek, 'serbest' piyasa); bu sürece, köylü üretim modundan, çiftçi üretim moduna geçiş de dahildi. Köylü üre-

Önce Köylü mü?

tim modunun baskın yapısı olan küçük işletmeler iktisadi olarak 'geri' ve verimsiz bulunuyordu; bu yaklaşımın nedeni sadece teknolojik ve mekanik sınırlamalar değildi; aynı zamanda, değiş tokuş ilişkileriydi (büyük pazarlara entegrasyon, denetimin yitirilmesi anlamına geldiği gibi, küçük ölçekli üreticileri bu piyasalara erişimi ve fiyatları belirleyen kurumlar karşısında özellikle savunmasız kılar). Modern tarımsal üretimin son kertede varması umulan nokta, büyük endüstriyel ve yüksek teknoloji sahibi işletmelerin, dünya piyasalarında rekabet eder duruma gelmesiydi (Van der Ploeg 2003; Hardt ve Negri 2004: 120). İkinci olarak, kültürel alanda ise, modernizasyon ve devlet eliyle gerçekleştirilen toplumsal dönüşüme, bir ulusun üretilmesi görevi verildi. Örneğin, Ernest Gellner'in uluslar ve ulusalcılık üzerine yaptığı çalışmalarda, ulusların endüstriyel toplumun kaçınılmaz sonucu olduğu savunulmaktadır (Gellner 1983).¹¹

Modern topluma dair kurgulanan bir uzamsal form mevcuttu. Endüstrileşmenin ikizi kentleşme idi; kırsal bölgelerdeki geleneksel uygulamalar giderek gereksiz hale geldikçe, üretim alanında köylüden çiftçiye doğru gerçekleşen dönüşüme, kırsal alandan kentlere doğru göç eşlik edecekti. Toprak ve toprağın insanı endüstriyelletmişti. Geri kalmış kır-

sal bölgeden (geleneksel modernizasyon kuramında, kırsal bölge olumsuz toplumsal değerlerle özdeşleştirilir) kültürlü kentlere (kentler ise olumlu toplumsal değerlerle özdeşleştirilir) doğru insan akışının, tarihsel ilerlemenin doğal seyri olduğu düşünülüyordu. Endüstrileşme ile kentleşme arasında olduğu varsayılan zorunlu ve kaçınılmaz ilişkiyi sadece birkaç düşünür sorguladı (örneğin Kropotkin 1912; Bookchin 1987, 1990, 1992; Friedmann 1996).

Modernitenin tezlerini pek az kişi sorgulasa da (köylülüğün ölümünün kaçınılmazlığı ile kentleşmenin ve endüstrileşmenin eş zamanlı olması gerektiği konularında geniş çapta bir fikir birliği sağlanmış gibiydi), modernite hiçbir zaman muğlak noktalardan arınmış bir proje olmamıştır. Odukça genel terimler kullanarak, modernizasyonun ilk dönemi ile son dönemi (yakın zaman) arasında bir ayırım yapmak istiyorum; bu noktada bu türden bir tarihselleştirmenin yanıltıcı olabileceğini de belirtmek gerekir, çünkü modernite hakkında farklı düşünceler zaman içerisinde birbirlerini takip etmekle kalmazlar, aynı zamanda birbirleriyle rekabet halindedirler. Modernitenin ilk biçimi ile ilişkili bir liberter modernite ve son biçimiyle ilişkili bir otoriter modernite arasında ayırım yapılabilir ve bu iki biçim arasında bir ça-

Politikadan Düşünceye

tışma olduğunu görebiliriz.

18. ve 19. yüzyıllarda modernite Avrupa'daki yerleşmiş düşünce (din, metafizik ve spekülâtif felsefe) ve yaşam (devletlerin imparatorluk biçimleri, mutlakiyetçilik ve monarşi) biçimlerine karşı çıkan Aydınlanma ile ilişkilendirilmiştir. Modernite, doğanın gelişimine (örn. evrim kuramları) ve toplumun gelişimine (örn. tarihsel materyalizm) dair yeni keşfedilen dinamikler ile ilgili olduğu için, ayrıca insan-doğa ile insan-toplum arasındaki ilişkinin üzerinde düşündüğü ve bu ilişkiyi yeniden tanımladığı için, mevcut düşünceler ve güçler açısından belirgin bir öneme sahipti. Moderniteye dair ilk kavramlara baktığımızda, radikal demokrasi anlayışlarını takdir etmeliyiz; bu ilk kavramlarda her yurttaşın egemenliğin bir parçası olduğu fikri yer alıyordu (Paine, 1791-2). Demokrasinin tanımı olarak, azınlığın veya çoğunluğun yönetiminden, herkesin yönetimine geçiş, görece küçük bir semantik adım olarak görünebilir ama bu adımın çok derin sonuçları vardır. "Hepimizin yönetmesi ancak ve ancak hepimiz eşit güçlere sahip olduğumuzda, istediğimiz gibi hareket etme ve seçme serbestisine sahip olduğumuzda mümkündür" (Hardt ve Negri 2004: 240-1). Demokrasinin bu şekilde algılanmasının temelinde, kişinin egemenliği düşüncesi yatar; bu egemenlik sadece siyasi

alanla sınırlı değildir, diğer alanları da kapsar; bu düşünce, gıda egemenliği hareketinin önemli bir yönü olarak ele alınabilir.

Son yüzyıllardaki pek çok köylü isyanının tetikleyicisi, varoluş araçlarına yönelik saldırılar ve patronlar ile piyasalara tabi duruma düşmek olmuştur. Bu direniş küresel ölçekte bir fenomendir. Eric Wolf (1969: 295), 'Peasant Wars of the Twentieth Century'¹² adlı eserinin sonunda şöyle der: "20. yüzyılın köylü isyanları, yerel sorunlara verilen basit tepkiler değildir... Bunlar, büyük çaplı toplumsal alt üst oluşlara verilen kısıtlı tepkilerdir; bu tepkileri harekete geçiren şey, olağanüstü kapsamlı boyutlarda gerçekleşen toplumsal değişimdir. Bu köylü isyancılar, korumayı tercih ettikleri eski geleneklere özlemle yaklaşmış olabilirler, ama aynı zamanda yeni bir zaman ve yerde eski haklarını da yeniden keşfetmeye çalıştılar, yani geçmişe olduğu kadar geleceğe de özlemle yaklaşıyorlardı. Luddist hareket için de durum kesinlikle böyle oldu.¹³ Luddistler genel olarak makinelerin kullanılmasına değil, belirli bir tür makineye karşıydı; bu makineler kırsal bölgede yaşayan toplumun büyük kesimlerini yoksulluğa ve sefalete mahkum ediyordu. Luddistler, fiyatları düşüren makineleri kırdılar. Luddistlerin direnişi, insanlara hizmet etmeyen, aksine insanları serflere dönüştüren ma-

Önce Köylü mü?

kinelere karşıydı; onların mücadelelerinde, modernizmler çatışmasının gerçek bir savaşa dönüştüğünü görüyoruz. Bu sürecin tarihine daha yakından baktığımızda, Luddistlerin 'teknoloji karşıtları' olarak standart resmedilişini gözden geçirip, onların (militan) yeniden kurgulayıcılar olduğunu düşünebiliriz.

Luddistler

Luddistler, 1811 ile 1813 yılları arasında güney İngiltere'nin her tarafında kırsal bölgede ortaya çıkarak makineleri kıran, iyi örgütlenmiş bir hareketti. Luddistler ile makineleri kırma eylemi eş anlamlı hale gelmiş olsa da, aslında Luddist hareketi ortaya çıkmadan çok önce İngiltere'de makine kırma yaygın bir uygulama haline gelmişti. Makine kırma 1640 – 1660 yılları arasında başladı; bu dönemde devletin makinelere karşı yaklaşımı değişti, "namuslu insanların ağzından ekmeğini alan cihazlara karşı eski düşmanlık, toplumsal bedeli ne olursa olsun, kar elde etmeyi amaçlayan girişimleri teşvik etmeye dönüştü" (Hobsbawm 1964).

Luddistler, ahlaksız olduğunu düşündükleri makineleri kırdı; özellikle de emekte beceriyi gereksizleştiren, vasıfsız işçiler ve çocuk yaşta işçiler tarafından çalıştırılan makineleri. Gizli komitelerden oluşan iyi örgütlenmiş bir ağ olarak, tekstil üretimi alanın-

daki fabrika sisteminin sembolize ettiği yeni tahakküm biçimlerine karşı koydular. Kısa bir süre önce güney İngiltere'de yeni iplik fabrikaları kurulmuştu; buralarda çocuk işçiler çalıştırılarak, ücretler ve fiyatlar düşürülüyordu (Thompson 1965: 548-9). Tesis edilmeye başlanan bu fabrika üretim sistemi, o zamanki zanaat standartlarını ortadan kaldırdı ve sonuçta, işçilerin ve serbest çalışan zanaatkarların maaşları düşürüldü. Luddistler, toplumsal yükümlülükler ve toplumsal bedeller dikkate alınmaksızın, gelirin olabildiğince artırılmasına ve giderlerin olabildiğinde düşürülmesine karşıydı. Onlara göre böylesine bir yaklaşım, "ticaret geleneklerini" (genellikle ahlaklı ekonomi olarak tarif edilirdi) ortadan kaldırıyor, bunun yerine her şeyin ötesinde kara önem veren bir felsefeyi ve sınırsız rekabeti koyuyordu. Bu yeni teknoloji aynı zamanda üretimin topluluklarca denetlendiği yerleri, insanların emek gücü durumuna düştüğü üretim alanlarına dönüştürüyordu.

Yeni fabrikalar, kiralık işçilerin haşin emirlere ve disipline tabi tutulduğu 'sömürü merkezleri, korkunç hapisaneler' olarak tarif edildi. Zanaatkarlar açısından, alışık oldukları çalışma koşulları ile, boyun eğmelerinin istendiği bu yeni durum arasındaki fark, isyan etmelerine neden olacak kadar büyüktü. Ned Ludd tarafından im-

Politikadan Düşünceye

zalanmış bir mektupta şu sözler yer alıyordu:

“Avam Kamarası, halk için zararlı tüm makineleri yasaklayan bir kanun çıkarıncaya ve Tezgah Kıran'ların asılmasını öngören kanunu iptal edinceye kadar silahlarımızı asla bırakmayacağız.”

Yerel topluluklar Luddistlerin tarafını tuttu. Kamuoyunda, ahlakdışı ve yasadışı uygulamalar gerçekleştirenler fabrika sahipleri idi, Luddistler değil. Luddistler, yeni teknolojinin içerisinde yerleşik olan tahakküm politikalarına direniyordu, topluluklar da onları destekliyordu. 1811 ile 1813 arasında binlerce makine, hatta topyekün fabrikalar yok edildi; bu eylemlere katılan gruplarda bazen birkaç yüz maskeli ve silahlı adam yer alabiliyordu (kadınların katılmalarına izin verilmiyordu). Ancak, makinelere karşı kızgınlıkları kesinlikle gözü dönmüş bir öfke değildi. Yok ettikleri makineler, Luddist terimlerle ifade edecek olursak, “ortaklığı (communality)” ihlal ediyordu. Tarihçi E.P. Thompson'un sözleriyle (1965: 554), her bir saldırının arkasında plan ve yöntem olduğu görülüyordu.” Bir makine kırma olayına dair bir haberde şu ifadeler yer alıyordu:

“Sadece insanların ücretlerini azaltanların tezgahlarını kırdılar; ücretleri düşürmeyenlerin tezgahlarına dokunmadılar. Dün gece bir evde, altı tezgahtan dördünü kırdılar; maaşları düşürmeyen patronlara ait diğer iki tezgaha dokunmadılar.”

Ciddi baskı ile birlikte makineleri kıran gizli komitelerin, toplumsal reform ve sendikalarla ilişkili siyasi çalışmalara dahil olan yasal örgütlere dönüşmesinin ardından, 19. yüzyılın ikinci yarısında Luddist hareket sona erdi.

Makine kırma, özellikle de Luddistler, tarihçilikte genellikle göz ardı edilmiştir. Eric Hobsbawm'a göre bunun nedeni, Luddist hareketin ve temsil ettiği her şeyin, yeni ortaya çıkmakta olan liberalizm ve sosyalizm söylemlerine uymamasıydı. Liberalizm, mekanizasyonun ve girişimci sanayicilerin zaferlerini kutluyordu; sosyalizm ise, emek hareketinde şiddete başvurmayı ve kendi başına örgütlenmeyi reddediyordu. Makine kırmanın anlamsız bir hareket olduğu, bu yola başvuranların akıntıya karşı kürek çektiği, yenilmelerinin kaçınılmaz olduğu, baskın ve yaygın olarak paylaşılan bir görüş haline geldi. Makine kırıcılar, tarihte bir dipnota indirgendiler. Makine kırma fenomeni üzerine sadece birkaç tarihçi ciddi araştırmalar yapmış olsa da, bu kişiler kendi dönemlerinin en önde gelen tarihçileri arasındaydı; bun-

ların arasında Hobsbawm, Rudé ve Thompson da vardı (Hobsbawm 1964; Hobsbawm ve Rudé 1969; Thompson 1965). Bu araştırmalar, sadece Luddist hareketin yaygın niteliğini ve uğradığı şiddetli baskıyı (1813 yılında kitlesel yargılamalar ve ölüm cezaları ile birlikte 12.000 asker sevk edildi; ki bu sayı, Napolyon Savaşları döneminde, 1808 yılında Wellington'un İber Yarımadası'na götürdüğü ordudan kalabalıktı) değil, aynı zamanda bilim ve teknolojinin incelenmesi açısından makine kırma fenomeninin önemini ortaya koymaktadır. Luddistler siyasi alanda sadece yıkıcılar olarak değil, aynı zamanda 'yeniden tasarlayanlar' olarak yer aldılar; bu terim, tahakküm siyasetine karşı çıkan toplumsal uygulamaları tarif etmek için kullanılıyordu. Luddistler, yaşamaya değer bir hayat için gerekli olan teknolojiyi talep ediyorlardı (Jongerden 2006). Luddistlerin İngiltere'ye özgü bir fenomen olduğu iddia edilebilir, ancak bir toplu pazarlık veya reddetme biçimi olarak makine kırma ve diğer şiddet içeren direniş biçimleri İngiltere'ye özgü değildir (örn. bkz. Hobsbawm 1959; Brown 1977; Scott 1985). Makine meselesinin merkezinde, modernitelerin çatışması vardır; toplumsal ilkelere göre düzenlenen bir modernite ile, kârın insan ihtiyaçlarından önce geldiği bir modernite arasındaki çatışmadır bu.

Araçsal Rasyonalite mi, Dayanaksal Rasyonalite mi?

Luddistler, teknolojinin rasyonalitesini ve insan ile makine ilişkisinin örgütlenmesinin temelindeki ilkeleri çarpıcı bir şekilde sorguladılar. Bu ilkeler ele alınırken, verimlilik açısından mı değerlendirilmelidir, yoksa toplumsal adalet açısından mı? İplik eğirme makinesi sayesinde, zanaatkarların yerini çocuk yaşta işçiler aldı ve üretkenlik arttı, bunun sonucunda da fiyatlar düştü. İplik eğirme makinesini üretimde verimlilik temelinde araçsal bir rasyonalite olarak mı, yoksa, toplumsal adalet temelinde dayanaksal bir rasyonalite olarak mı ele almalıyız? Araçsal rasyonalite, araçlar ile amaçlar arasındaki uyumla ilgilidir, bir hedefe ulaşmak için en iyi yollarla (verimlilik, etkililik) ilgilenir. Dayanaksal rasyonalite ise amaçlarla ilgilenir; değişik türden amaçların ve farklı araç-amaç sistemlerinin kıyaslanması ve değerlendirilmesine odaklanır.

Weber (1968), modern toplumun araçsal rasyonalite tarafından tanımlandığını savundu. Teknoloji alanında araçsal rasyonalitenin hakim olması, modernist projenin gerçekleşmesi ve modernizasyonun ortaya çıkmasında teknolojinin tarihi ile ayrılmaz şekilde bağlantılıdır. "Teknoloji" terimi ortaya çıktığında, endüstriyel devrimler loncalar ve zanaat-

Politikadan Düşünceye

karlardan oluşan üretim sistemlerini yıkmaya başlamıştı; artık pozitivist bilim hakim olmuştu. Yine de, 19. yüzyıl başına gelindiğinde, 'teknoloji' terimi hala yaygınlaşmamıştı. Bu terimin günlük dilde yaygın olarak kullanılması, Harvard Üniversitesi'nde Jacob Bigelow'un 1829 yılında Teknolojinin Unsurları (*Elements of Technology*) adlı eserini yayınlamasından sonra gerçekleşti (Meier 1957: 618). Teknolojinin 'mekanik ve endüstriyel sanatlar bilimi' olarak anlam kazanması İngiliz dilinde ilk olarak 1859 yılında kayıt altına alındı (Barnhart 1995).

Aynı dönemde, bilimin anlamı değişmeye başladı. 19. yüzyıla kadar bilimin, yaşamın amaçları ve anlamı ile ilgilendiği düşünülüyordu. Alexis de Tocqueville, hoşnutsuz bir şekilde şöyle ifade eder: 'Böyle dönemlerde bilim insanları kurama doğru yönelirler, hatta sık sık gerçek uygulamalara karşı düşüncesizce bir küçümseme içine girerler.' Bunun prototipi Arşimet'ti; Tocqueville'e göre Arşimet, "yeteneklerini ve uzun saatlerini, güzellikleri ve incelikleri içerisinde gerekli bir öge bulunmayan konularda yazmaya ayırmıştı"; ayrıca Arşimet, "makinelere icat etme ve üretme bilimini, genel olarak da, gerçek hayatta faydalı bir amaca hizmet eden her tür sanatı, aşâğılık, adi ve para kazanmaya yönelik" görürdü (Tocqueville 1997 [1840]).

Tocqueville'e göre, demokratik toplumlarda bilim insanları kendilerini soyut kavramlara adanacaklar, aksine, gerçek yaşama dönük bilimleri keşfetmekle ilgilenecekler, bilginin uygulanmasına dair yöntemler ve araçlara odaklanacaklardır. Ona göre; yeni teknolojik bilimler sadece endüstriye yönelik çözümler sunmakla (örneğin, malzemelerin özelliklerini ortaya çıkarmakla) kalmamalı, ama aynı zamanda endüstrinin izleyeceği gelişme yolu için kurallar ve yasalar belirlemelidir.¹⁴ 1824 yılında New York, Troy'da Rensselaer Politeknik Enstitüsü'nün açılması ile birlikte, uygulamacılardan, yani mühendislerden oluşan ayrı bir topluluğun yaratılması ile teknolojik bilimde önemli bir atılım gerçekleşti. 19. yüzyıl içerisinde bilim, yaşamın verimli bir şekilde düzenlenmesi konusunda ilgilenemeye başladı.

Uygulamalı bilimin (bu bilim, rasyonalitesini kavramsallaştırmadan değil, endüstriyel faydadan alır) gelişmesi, (teknolojik bilimleri) dayanaksal bir rasyonaliteden mahrum kılar ve onları sadece araçsal bir rasyonalite ile, hatta daha da kötüsü, normatif ve kuralcı bir rasyonaliteyle başbaşa bırakır.¹⁵ Frankfurt Ekolü'nün önde gelenlerinden Max Horkheimer tarafından 1947'de yazılan, Akıl Tutulması adındaki kayda değer bir kitabın başlıca konusu, bilim rasyonalitesindeki dönü-

Önce Köylü mü?

şümdür. Akıl Tutulması, modernite çağında, düşüncenin dönüşümüne dair seçici ve eleştirel bir incelemedir. Buradaki önemli tezlerden biri, modernitenin gelişmesinin, amaçların öncelikli olduğu bir dünyayı, araçların öncelikli olduğu bir dünyaya dönüştürdüğüdür. Horkheimer, modern düşüncenin amaçlarla neredeyse hiç ilgilenmediğini savunur; ona göre modern düşünce, verili amaçlara göre araçların koordinasyonu ile ilgilenir. Modern düşüncenin araçsal niteliği öne çıkar; az çok tartışılmasız kabul edilen amaçlara ulaşmak için eldeki prosedürlerin yeterliliğine odaklanılır. Ancak, bu amaçların mantıklı veya makul olup olmadıkları meselesine pek önem verilmez. Bu amaçlar sadece, verili bir hedef-durum çerçevesinde ele alınır; tartışmaya açık değildirler. Oysa bu durum, modernite öncesi düşünceye açıkça zıtlık taşır; modernite öncesi düşüncenin “araçlar ile amaçlar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlamaktan daha öte bir amacı vardı; [modernite öncesi düşünce], amaçları anlamanın, amaçları kavramanın aracı olarak görülürdü” (Horkheimer 2004: 7).¹⁶ Buradaki klasik referans Aristo ile ilgilidir; felsefesi uyarınca onun aradığı amaçlar, daha ileriki bir amaca hizmet etmekten çok, kendi başlarına iyi olan amaçlardı (böyle bir amaç da buldu:

mutluluk). Teknolojinin yeniden kurgulanması meselesi araçsal rasyonaliteye bağlı değildir, dayanaksal rasyonaliteye bağlıdır. Sadece verili amaçlara yönelik araçların koordinasyonuna dayanmaz, aynı zamanda değişik amaç-araç sistemlerinin değerlendirilmesine dayanır. Amaçların kendileriyle ilgilenir.

Rasyonalite ve teknoloji çalışmaları

Karikatürize etme tehlikesini göze alarak, teknoloji araştırmaları alanında baskın olan iki yaklaşım arasında ayırım yapabiliriz: Teknolojik determinizm ile toplumsal oluşturmaçılık. Burada özellikle, kuram yerine yaklaşım terimini kullanıyorum. Çünkü kuram teriminden anladığımız şey, düzenlenmiş bir bilgi sistemi ise, teknolojik belirlenimciliği bir kuram olarak ele alamayız. Teknolojik determinizm bir kuramdan çok, teknolojinin toplumsal değişimi nasıl doğurduğuna dair çok başlı bir görüştür. Genel olarak bu terim, başkalarının çalışmalarını tanımlamak için kullanılır; sanki bir suçlama şeklinde. Kendisini teknolojik belirlenimci olarak tanımlayacak bir yazar tanımıyorum; buna olası bir istisna Marshall McLuhan’dır, ancak onun da teknolojik belirlenimci olup olmadığı tartışılır. Toplumsal oluşturmaçılık ise bir kuram olarak ele

Politikadan Düşünceye

alınabilir ve bazı araştırmacı grupları ile ilişkilendirilebilir: Örneğin, bkz. MacKenzie ve Wajcman (1985); Bijker, Hughes ve Pinch (1987) ile Bijker ve Law (1992) tarafından yazılan ve düzenlenen başlıca referans kitapları.

Teknolojik belirlemciliğin temel bir özelliği, toplumsal fenomenleri, başlıca veya belirleyici etmenlere dayalı olarak açıklamaya çalışması, ama bunu yaparken, teknolojiyi toplumsal alandan ayırmasıdır (Feenberg 1999: 209). Teknoloji toplumsal alandan ayrıldıktan sonra, teknoloji ile toplumsal öğeler arasındaki ilişki, birbirinin dışında yer alan alanlar arasındaki etkileşime dayalı olarak ele alınır. Bunun sonucunda, teknolojik olana dair iki temel özellik ortaya çıkar. Birincisi, teknoloji, kendisine ait bir dünyadaymış gibi görünür. İkincisi, teknoloji maddeleştirilir; insanlara veya canlılara ait özellikler atfedilen bir nesne gibi görünür. Sanki teknolojinin kendine ait, insan denetimi dışında bir iradesi vardır; kendi bağımsız hareket yörüngesinde toplumu biçimlendirmekte ve değiştirmektedir (Chandler 2001). Teknolojik determinizm, teknolojinin araştırılmasına yönelik bir kuram olmaktan çok, modernitenin gizli mantığını ortaya çıkaran, teknoloji ağırlıklı bir toplumsal değişim 'kuramı'dır. Tarih, teknoloji yüzünden gerçekleşmektedir; teknoloji, tarihin 'başlıca itici gücü'

olarak ele alınmaktadır; teknolojinin, modernist ilerlemenin kuvvetlerini serbest bıraktığı varsayılmaktadır.

1950 – 1970 yılları arasındaki teknolojik determinizm dalgasından sonra (bu dönem aynı zamanda, Amerika ve Avrupa akademik çevrelerinde modernizasyon ekolünün en önemli yıllarıydı), toplumsal oluşturmacılaşma dair ilginin tekrar arttığını görüyoruz.¹⁷ Teknoloji araştırmalarında oluşturmacı yaklaşımlar esas olarak, teknolojiye toplumsal temelde yaklaşır ve teknolojilerin, birlikte hareket eden insanların tarihinde donmuş anlar olduğunu savunur. Toplumsal oluşturmacı yaklaşımlar, aktörlere odaklanan bir bakış açısı taşımaya eğilimlidir; her biri bir tasarımın denetimini ele geçirmek için rekabet halinde olan ilgili toplumsal gruplar arasında ayrım yapar. Oluşturmacılara göre, tasarım safhasında, bir teknoloji önceden belirlenmiş (nesnel ve kesin) olmaktan çok uzaktır. İnsan ürünü bu yapıların neyi çözeceğine dair her bir ilgili sosyal grubun kendine özgü bir fikri vardır, bu doğrultuda her bir grup belli bir teknolojik tasarımı tercih eder; bu tasarıma bileşenler ve çalışma ilkeleri de dahildir ve diğer rakip gruplar bunları tercih etmiyor olabilirler. Bir safhada, toplumsal grupların biri diğerlerinden baskın çıkar; tercih ettiği tasarım hakim olur ve diğerleri

Önce Köylü mü?

unutulur (Pinch and Bijker, 1984) veya iki ya da daha fazla sayıda grup arasında bir uzlaşma sağlanır (Bijker, 1996). Bu yaklaşımın en açık şekilde ortaya konulduğu vaka, bisikletin toplumsal biçimlenişidir (Bijker v.d., 1987). Bisikletin geleneksel biçimi, farklı tasarımlar arasında on yıllarca süren rekabetten sonra bir ölçüde kalıcılık kazandı. Bijker, ön tekerleği yüksek bisiklet ile güvenli bisikleti (iki alçak tekerlek, elmas çerçeve, arka dişliler ve pnömomatik tekerlekler) ele alırken, ilgili toplumsal grup kavramının tanımını yapar. Bu gruplarda tüketiciler, üreticiler ve mühendisler yer alabilir; bunların, insan ürünü bu yapının, bisikletin şekli ve özellikleri hakkında değişik fikirleri olabilir. Bijker, bisikletin gelişimi safhasında, ilgili toplumsal grubu, görece hali vakti yerinde, genç erkekler olarak tarif eder; bu grubunu mensupları bisikletin kişiye özel bir makine olmasını tercih ediyorlardı ve bu makine ile başkalarını etkilemek istiyorlardı. Başkaları ise bu makinenin tehlikeli olduğu eleştirisini getirdi ve güvenli bisikleti geliştirdiler, bu tasarım daha kesin denetim imkanları sunuyordu. Bijker, ilgili toplumsal grupların devreye girmesi sonucu oluşan farklılıkları (insan ürünü düşünsel bir yapının farklı yorumları), bir teknolojinin “yorumsal esnekliği” olarak adlandırıyor.¹⁸ Bu yaklaşım değişik şekillerde eleştirilmektedir (örne-

ğin bkz. Clayton ile Bijker/Pinch arasındaki tartışma), ancak bu eleştirilerin en ciddi olanı, oluşturmacıların kendilerini dar bir kulvara, tasarımların ve belirli aygıtlarla sistemlere dair tasarımların kabulünün incelenmesine hapsedtikleri; siyasi bağlama dair herhangi bir kavrayışa sahip olmadıklarıdır (Clayton 2002; Bijker ve Pinch 2002; Feenberg 1999: 11).

Bu iki yaklaşım (teknolojik determinizm ve toplumsal oluşturmacılık) birbirinin yerine geçebilecek yaklaşımlar değildir, çünkü araştırma konuları farklıdır: Teknolojik deterministler, toplumsal olanı, daha kesin olarak da toplumsal değişimi incelerler; toplumsal oluşturmacılar ise teknolojiyi incelerler. Eğer aralarında seçim yapabileceğimiz olası teknolojiler ve modernite yollarını anlamak istiyorsak, eleştirel kuramın bize sundukları, determinizm veya oluşturmacılığa göre daha fazladır; bunun çok basit bir nedeni, eleştirel kuramın, yeni tahakküm biçimlerini (modernite ve teknoloji ile ilişki olarak) analiz etmek için sadece kavramsal çerçeveler geliştirmekle yetinmemesi, aynı zamanda da bunlara meydan okunabileceğini savunması ve alternatiflerin mevcut olduğunu belirtmesidir.¹⁹ Eleştirel kuramın, teknoloji araştırmalarındaki yeri ve önemi üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapmak burada mümkün değil. Bunun yerine, be-

Politikadan Düşünceye

lirli bir yönünü ele alacağım; o da teknolojinin rasyonalitesi.

Yazar Bertolt Brecht, insanlar mücadele ederken ve gerçekliği değiştirirken, bunu yapmak için mevcut çalışmalarını ele geçirmekle veya mevcut kurallara bağlı kalarak yeni çalışmalar yaratmakla yetinemeyeceklerini söylemişti: “İnsanların kültürel miraslarını ele geçirmeleri ancak kendilerine mal etmeleri ile gerçekleştirilebilir” (Brecht 2007: 81). Kendine mal etme, yeni bir şey yaratma amacıyla, gasp etme, el koyma veya zapt etme eylemidir.²⁰ Brecht’e göre, kendine mal etme eylemi, bir dönüştürme eylemidir. Çalışmalara nasıl fiziken el konulamazsa, kişilerin bunları kendilerine mal etmeleri gerekirse, kişilerin teknolojiyi de aynı şekilde kendilerine mal etmesi gerekir. Tracy B. Strong’e göre (1996), “Bir şeyi kendime mal etmem; o şeyi, kendimi rahat hissedeceğim bir şekilde bana ait kılmam, başka bir deyişle, başkalarının meydan okumasının hiç ya da pek az önemi olacak şekilde bana ait kılmam demektir.”

Moderniteyi kendimize mal etmek

James Scott’un ifadesine göre, “dar bir görüşün büyük avantajı, aksi halde çok daha karmaşık ve kavranması zor bir gerçekliğin belirli sınırlı yönlerine keskin bir şekilde odaklanma imkanı sağlamasıdır. Dolayısıyla, bu basitleştirme

sayesinde, görüş alanının merkezindeki fenomenler daha anlaşılır hale gelir ve dikkatli ölçüm ile hesaplamaya daha kolay tabi tutulabilir (...) böylece, yüksek bir seviyede şematik bilgiye erişilebilir” (Scott 1998: 11). Bu tünelden görüşün dezavantajı ise, had safhada olguyu dışlamasıdır. Görüş alanına uymayan her şey göz ardı edilir ve görünmeyecek şekilde dışlanır. Verili amaçlara ulaşma doğrultusunda araçların koordinasyonu ile ilgilenen modernite projesi ve ona ait araçsal rasyonalite, bizi, tarihin varsayılan amaçlarına odaklanmış bir tünel görüşü ile donatmıştır, sonuca ulaşmak için gerekli dönüşümler hakkında şematik bilgiler sağlamıştır. Van der Ploeg (2003), bu modernite projesini, tek boyutlu bir mega-proje olarak tanımlıyor; ona göre bu proje kapsamında aktörlerin faaliyetleri yönlendirilerek ve cezalandırarak, köylülerin girişimci çiftçilere dönüştürülmesi ve üretim sistemlerinin, uluslararası pazarlara mal sağlayan küresel üretim zincirlerine entegrasyonu amaçlanıyor. Bu amaçlanan duruma dair alternatifler ise, daha aşağı veya arzulanmayan ve rasyonel olmayan durumlar olarak eleniyor; çünkü mega-projeyle müdahale ettikleri, amaçlanan duruma dönüşüm sürecinin etkinliğini azalttıkları düşünülüyor. Gelecek hakkındaki teleolojik varsayımlar, kendilerini doğrulayan ke-

Önce Köylü mü?

hanetler olarak işlev üstleniyor.

Moderniteye karşı daima meydan okuyuşlar gerçekleştirildiği için, eleştirilerin yanı sıra, kavramsal düzeyde alternatif oluşturma girişimlerini de değerlendirmekte yarar olabilir. Bolca eleştiri olmasına rağmen, alternatif geliştirme konusunda pek az çaba sarfedilmiş olması çok dikkat çekicidir. Kısa bir değerlendirmeye dayalı olarak, kavramsal düzeyde alternatif oluşturmaya dair iki akım arasında ayırım yapabiliriz: Bunlardan biri, dar kapsamlı ve dışlayıcıdır, esas olarak modernitenin kültürel boyutu ile ilgilidir. Diğeri ise, özgürlükçü ve kapsayıcıdır, modernite projesinin “top-tan” yeniden ele alınmasıyla ilgilidir. Burada, dar görüşlü ve dışlayıcı akımın örnekleri olarak Türk kırsal kesim sosyoloğu Nusret Kemal Köymen ile Japon romancı Junichiro Tanizaki’yi; özgürlükçü akımın örnekleri olarak da, Peter Kropotkin, Muray Bookchin ve John Friedmann’ı tanıtacağım. Buradaki değerlendirme, mekanın organize edilmesine odaklanacak; bunun başlıca nedeni, kırsal kesimi tüketen, kırsal nüfusu kentlilere dönüştüren üretim tarzının, aynı zamanda metropollerin büyümesine katkıda bulunmuş olmasıdır.

Dar görüşlü yaklaşım

1930’lu yıllara gelindiğinde, Türk sosyolog Nusret Kemal Köy-

men, modernizasyon ve yerleşim kavramına dair sistematik bir eleştiri geliştirmişti (Köymen, 1937). Köymen, kentleşme ile endüstrileşmenin birlikte gerçekleşmesinin tarihsel bir kanun olmadığını, aksine Avrupa tarihinin en büyük hatası olduğunu savunuyordu. Bu süreç, terkedilmiş köyler ve patolojik şehirlerden oluşan bir yığın yaratmıştı. Köymen, megapolis’in kötülüklerini anlatmak için biyolojik mecazlara başvurmaktan hoşlanıyordu. Köymen bu süreci ortogenez ile kıyaslıyordu; yani, bir organın durdurulamaz bir şekilde büyümesi ve diğer organlar ile içerisinde bulunduğu vücuda (ülkeye) zarar vermesiyle. Köymen, tarihteki ilk şehirlerin görece küçük olduğunu ve modern fabrika şehirler gibi üretim merkezleri olmadıklarını, daha çok idari, kültürel ve iktisadi hizmet merkezleri olduğunu savunuyordu. Köymen’e göre, Anadolu’da bir zamanlar tarım ile endüstri entegre durumdaydı; o zamanlar köyler bir dizi endüstrinin merkeziydi ve çoğu kent, büyük endüstriyel köylerden çok farklı durumda değildi. Anadolu’daki köylerin “endüstrileşmiş olmaktan çıkması”, endüstri devriminin bir sonucuuydu. Köymen, kent merkezleri yakınında, devletin koruması altında, ağır ve hantal makinelerin kurulmasına, böylece bu merkezlerin fabrika şehirlere dönüştürülmesine karşıydı; bu ma-

Politikadan Düşünceye

kineler zaten öz itibarıyla merkezi olmayan üretime uygun değildi.

Köymen, bu fabrika şehirlerin gelişmesinin ülke için en ciddi tehlikeyi oluşturduğunu düşünüyordu, çünkü fabrika şehirler sosyo-kültürel farklılık üretiyordu ve sınıflı bir toplumun gelişmesine neden oluyordu. Köymen'in önerisi, endüstriyi merkezi olmaktan çıkarmak ve yeni yerleşimlerden oluşan bir ağ kurmaktı; bu yerleşimler, kırsal ve kentsel modüllerin birleşiminden yaratılacaktı (bunların iktisadi temelinde, tarım ve endüstrinin entegrasyonu yatıyordu); bunlara "rurban", yani köykent adını vermişti. Köymen, yeni yerleşimlerin gelişimini açık bir şekilde ulusalcı bir kültürel programla ilişkilendiriyordu. Yaratılan yeni ortamların, nüfuslarını ulusal bir kimlik içerisinde asimile etmeleri ve ulusun gelişimine katkıda bulunmaları öngörülüyordu. Bu bağlamda, alternatif modernite, ulusalcılık ve kimlik siyaseti için bir politika haline geliyor. Çarpıcı bir şekilde, bu alternatif modernite düşüncesinde teknoloji, iyi ya da kötü bir şekilde kullanılacak sade bir araç olarak ele alınıyordu. Bilim ve teknolojinin alanı evrensel olarak görülüyordu; tüm ülkelerin bu alana erişimi imkanlıydı; Türkiye de, "Batı'da" geliştirilen teknolojileri edinmeye ve bunlara hakim olmaya çalışmalıydı. Ancak kültür, ulus kavramıyla ayrılmaz bir şe-

kilde bağlantılı olarak ele alınıyordu, ulusların sınırlarını belirliyordu; Köymen'e göre bu, siyasi örgütlenmenin en yüksek ve en yüce biçimiydi.

Andrew Feenberg, Teknolojinin Eleştirel Kuramı (*Critical Theory of Technology*) adlı eserinde, modernite projesini reddetmeye ve tamamen kendi başına bir teknoloji dünyası oluşturmaya dair bir Japon girişiminden söz eder (Feenberg 1991). Japonya, 20. yüzyılın başına kadar, esas olarak Batı'dan teknoloji ithal ediyor ve üretiyordu; 1920'lerde bu durum ciddi şekilde eleştirilmeye başladı; bu eleştiriler esas olarak kültürel elitten geliyordu. Japon edebiyat eleştirmenliğinde bu değişim *Nihon kaiki*, 'Japonya'ya dönüş' olarak adlandırılıyordu. Bu değişim, modernite görüntülerinden kopuşu (artık bunlar evrensel olarak tanımlanmıyor, Batılı olarak ele alınıyordu), Batı teknolojisinin reddedilmesini ve etnik saflık ile ulusalcılık kavramlarını temel alan bir orijinallik söylemine geçişi içeriyordu. Bu *Nihon kaiki* ekolünde önde gelen isimlerden biri, romancı Junichiro Tanizaki idi. Tanizaki, yaygın olarak bilinen makalesi *In'ei raisan* ('Gölgelere Methiye', 1933) ile, modern teknolojilerin üstlendiği biçimlere karşı çıkar. Batılı inşaat malzemelerinin ve tuvaletlerinin elverişsizliğini ifade eder; çağdaş film, radyo ve ses kaydı sistemlerinin Japon sa-

Önce Köylü mü?

natlarına uygun olmadığını savunur. Ancak burada alıntı yapmak istediğim örnek, kalem ve kağıt ile ilgilidir (Tanizaki 1991: 18).

“Elimin altındaki önemsiz bir örneğe değinecek olursam: Yakınlarda bir dergiye, yazı fırçası ile dolmakalemi kıyaslayan bir makale yazdım. Bu makalede, bu cihazın eski Çinliler veya Japonlar tarafından geliştirilmiş olması durumunda, bizim yazı fırçamız gibi püsküllü bir ucu olacağını belirttim. Mürekkebi ise bu mavimsi renkte olmayacaktı, ama Hindistan mürekkebine benzer siyah bir renk olacaktı; sapından fırçaya akması sağlanacaktı. O durumda, Batılı kağıda yazmayı uygun bulmayacağımızdan, Japon kağıdına benzer bir şey ciddi talep görecekti, belki de kitlesel olarak üretilecekti. Yabancı mürekkep ve kağıt bugün olduğu kadar yaygın olmayacaktı. Yazma sistemimizi terkedip, Roma harflerine geçme konusunda bu kadar çok konuşan olmazdı; insanlar eski sisteme karşı hala bir sevgi beslerlerdi. Ama bu kadarla da kalmazdı: Düşüncelerimiz ve edebiyatımız bugün olduğu gibi Batı’yı taklit etmeyebilirdi, tamamen kendi başlarına yeni alanlara dalmış olabilirdi. Önemsiz ve küçük bir yazı cihazının, kültürümüz üzerinde muazzam, neredeyse sınırsız bir etkisi oldu. Ama herkes kadar ben de biliyorum ki, bu sözler, bir romancının boş hayalleri; bu kadar yol aldıktan sonra artık dönüş yok.”

Bu tür gözlemlere rağmen, alternatif teknolojiler geliştirilmedi; *Nihon kaiki* esas olarak, ulusalcı bir söylemin gelişimini yansıtır; etnik, kültürel ve teknolojik açıdan farklılık iddiasında bulunur.

Özgürlükçü yaklaşım

İlginç bir şekilde, özgürlükçü yaklaşım da, modernitenin mekansal ve iktisadi boyutuna odaklanmaya eğilimlidir: Kırsal kesim ile kent ayrımı ve çiftlik-şehir / tarım-endüstri ayrımı ile fabrikanın biçimine. Değişik düşünürler (Howard 1902; Kropotkin 1912; Mumford 1961; Bookchin 1974, Friedman 1996), modernitenin endüstrileşme ve kentleşmenin birlikteliği demek olduğu düşüncesini eleştirmiştir: Bu süreci, tarihin açığa çıkan bir kanunu olarak değil de, yanlış bir varsayım ve hatalı bir yön olarak ele almışlardır. Bu düşünürlerden üçünün önemli görüşlerine değineceğim.

Peter Kropotkin, klasikler arasında yer alan Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler çalışmasında, “endüstri içerisinde tarımın bileşiminden” yararlar sağlanabileceğini, ancak bunun “endüstrinin köye gelmesi, bunun da mevcut biçimde, yani kapitalist bir fabrika olarak değil, aksine, makinelerin ve teknik bilginin tam desteğini almış bir şekilde, toplumsal olarak örgütlenmiş endüstriyel üretim biçiminde olması gerektiğini” savundu (Kropotkin, 1912). Kropot-

Politikadan Düşünceye

kin, “endüstriyel köylerde” insanların serbest bir şekilde ilişki kurmasını hayal etti. Kropotkin, toplumsal mekana ve üretim ilişkilerine dair tarihsel analizinin arkasından şu öneriyi getirir:

“Bir zamanlar, ki bu tarih o kadar eski değildir, ikisi de tamamen birleşmiş durumdaydı. O zamanlar köyler, çeşitli endüstrilerin merkeziydi; şehirlerdeki zanaatkarlar da tarımı terketmemişti. Çoğu kent, endüstriyel köylerden öte bir şey değildi. Eğer ortaçağın şehri, sanatın sınırına dayanmış olan bu endüstrilerin beşiği idiyse ve amaç da zengin sınıfların gereksinimlerini karşılamaktıysa, yine de milyonların gereksinimlerini karşılayan kırsal üretimdi” (a.g.e.).

Murray Bookchin (1986), şehir ile kırsal kesim arasındaki ilişkiye dair, Kentin Sınırları adlı kitabında benzer bir gözlemde bulunur. Ancak Bookchin’in esas odaklandığı mesele, kentleşme ve şehrin gelişimidir. Bookchin, ilk dönem kentleşme sayesinde ortaya çıkan şehirlerin insanları özgürleştirdiğini (Kentleşmenin Yükselişi ve Yurttaşlığın Düşüşü adlı eserinde bu düşünceyi daha da ilerletmiştir), buna karşın, günümüzdeki kentleşmenin, bireyleri bir sürü içerisinde topladığını savunur. Bookchin, köyün bir noktadan sonra kente dönüştüğünü (bu noktayı kesin olarak belirlemek zordur), şehrin de bir nokta-

dan sonra kendini olumsuzlayarak, Lewis Mumford’un sözleri ile ifade etmek gerekirse, bir “anti-şehir” haline geldiğini savunur (Bookchin 1986: 113).

Bookchin’e göre, uzun bir gelişim süreci boyunca, şehir evrensel bir alan yaratmıştır. Dar kapsamlı kabilesel veya kan bağına dayalı topluluklar, ortak bir insanlığın ortaya çıkması için alan oluşturmuştur. “Uygarlık” anlamına gelen “civilization” kelimesinin kökünün *civitas* olması rastlantısal değildir; bu köken gerçekten de, şehir yaşamından belirgin bir şekilde insana ait olan bir kültürün ortaya çıkmasını yansıtır; bu kültürün kapsamı evrenseldir (a.g.e: 17). Ama Bookchin’e göre, modern şehirde *civitas* değerleri görülmemektedir. Bookchin de Köymen gibi, şehrin büyümesini patolojik bir durum olarak görmektedir (a.g.e: 112), bu patolojiyi, “kendini oluşturmaya dair sınırlamaların” ortadan kalkmasıyla açıklamaktadır. Ahlaki ekonomi kendini oluşturmaya dair sınırlamalar sağlıyordu, ancak modern piyasa ekonomisi ile üretim amacıyla üretimin şehir açısından anlamı, şehrin sadece büyüme amacıyla büyümesi anlamına gelmektedir (a.g.e: 88).

Şehir planlamacı John Friedmann, kentleşme ile endüstrileşmenin rastlaştığı noktada, köylerin ve kentlerin birbiriyle uzlaşmaz mekansal oluşumlar olarak

Önce Köylü mü?

üretildiğini savunur. Friedmann'ın mekansal entegrasyon modeli, kırsal kesim-şehir ayrımı ile tarım-endüstri ayrımını aşmayı amaçlar. Friedmann, kırsal kesimde yeni bir iktisadi ve mekansal gelişim hayal ediyordu, bu gelişimin temelinde de, endüstrileşme ve kentleşme süreçlerinin yeniden düşünülmesini oturtuyordu. "Ele almak istediğim kilit öneme sahip bir konu, kentleri kırsal kesime karşı gösteren, bu iki kesimi birbirleriyle uzlaşamaz toplumsal, ahlaki ve fiziksel oluşumlar olarak ele alan kırsal kesim-kent ayrımıdır. 19. yüzyılın ilk günlerinden beri, kırsal kesim-kent ayrımını aşmak, ısrarlı bir şekilde dile getirilse de, çoğunlukla gerçekleştirilmemiş bir hayaldir" (Friedmann 1996: 129). Friedmann, alternatif bir gelişme modeli tarif etmek için, "agropolitan (tarım-kentsel) gelişme" (Friedmann 1988) ve "modüler kentleşme" (Friedmann 1996) terimlerini ortaya atmıştır; çalışmalarında, kentler olmadan kentleşme için bir felsefe ve bir model sunmuştur.

Teknolojiyi kendimize mal etmek

Teknolojilerin aktarılması, benimsenmesi ve dağıtımı ile ilgili pek çok şey yazıldı. Bunlara kıyasla, teknolojinin kendimize mal edilmesiyle ilgili az şey yazmıştır. Toplumsal hareketler, gruplar ve bireylerin teknolojileri kendilerine

mal etme girişimlerinin tam ve kıyaslamalı bir incelemesinin yapılması büyük bir ihtiyaç; bu sadece tarihi yazmanın bir parçası olarak değil, aynı zamanda, yeniden kurgulama düşüncesini tam olarak anlamak ve bunun değerini ölçebilmek için gerekli. Teknolojiler nasıl "mal edilebilir," bu süreç hangi tür toplumsal ilişki ağlarında gerçekleşebilir; bu durumlarda ortaya çıkan teknik ve toplumsal alternatifler nelerdir? Bu türden bir kıyaslamalı incelemeye dair iki olası vakayı kısaca ele alacağım.

Teknolojinin mal edilmesine dair olası bir ilginç bir vaka, Kate Milberry tarafından yazılan *The Wiki Way* adlı eserde ele alınmaktadır (Milberry 2007). Bir Viki, Vikipedi (kendisi de bir viki olan çevrimiçi ansiklopedi) tarafından şöyle tanımlanmaktadır: Erişim imkanı olan herkes tarafından üzerinde doğrudan düzenleme yapılabilecek, işbirliği ile hazırlanan web sitesi.²¹ "Çoğu kişi, viki kavramını ilk duyduklarında, herkes tarafından üzerinde doğrudan düzenleme yapılabilecek bir web sitesinin kısa süre içerisinde girilen yıkıcı bilgiler tarafından işlevsiz hale geleceğini varsayar. Bu fikir onlara, gri bir beton duvarın yanına ücretsiz spreyle boyanmış kutuları koymak gibi gelir. Onlara göre olası tek sonuç, çirkin duvar yazıları ve sıradan bilgi etiketleme olacaktır; çoğu sanatsal çabanın ömrü

Politikadan Düşünceye

uzun olmayacaktır. “Oysa, görünen o ki, bu sistem pekala iyi çalışıyor.”²² Milberry, Indymedia’yı inceledi; dünya çapındaki bu ağ, küresel adalet hareketine mensup aktivistlerden oluşuyor. Aktivistler, çalışmalarını olabildiğince doğrudan yayımlayabiliyor; bunu yaparak da medyayı tekrar kendi ellerine geri alabiliyor, hatta kendileri medya olabiliyorlar.

Milberry, *The Wiki Way* adlı eserinde, vikin (ve Indymedia’nın) eşitlikçi yapısının, otoritenin merkezi olmaktan çıkarılmasına ve yatay seviyede gerçekleşen bir öz-örgütlenmeye dayalı olduğunu söylüyor. Bir viki, eşit haklara sahip, birbirini denetleyen ve çalışmaları ile kararlarında tüm kullanıcıların söz sahibi olduğu insanlar topluluğu tarafından yönetildiği için; editörlerin ve haber üreticilerinin bilgi akışını denetleme ve belirleme gücü ortadan kalkmış oluyor.

“Bu eşitlikçi yapı, Küresel Adalet Hareketinin özelliğidir: Biçimsel liderliğin reddedildiği bu yapı, özerk alt-merkezlerden oluşan gevşek ağlar şeklinde rizomatik olarak yapılandırılmıştır. Azınlığın çoğunluğu yönettiği modern kapitalist toplumlardaki yaygın toplumsal hiyerarşilerin ortadan kaldırılması için, erkin merkezi olmaktan çıkarılması çok önemlidir. Modern Batı kapitalizminde, kaide olarak bu elit azınlığın, hem bilginin hem de teknolojinin üretimi üzerinde

tahakkümü mevcuttur; yurttaşların çoğunluğuna da, daimi tüketicinin pasif ve erkten yoksun rolünü üstlenmek düşer. Bir vikide, erişimin önünde engel yoktur: Indymedia’da olduğu gibi, içeriğin tüketicileri aynı zamanda üreticileridir, tersi de doğrudur. (...) “eknik açıdan bakarsak, viki, dijital iletişim alanında bir ilerlemeyi temsil eder; ama toplumsal açıdan bakarsak, yeni toplumsal örgütlenme modlarını hem biçimler hem de bu modları kolaylaştırır. (...) Teknoloji aktivistleri, çalışmaları ile, teknolojinin logos’u ile tekrar bağlantısını kurmaya çalışır; başka bir deyişle, sunulan hizmetin temelindeki mantıkla. Bunu yaparken de, teknolojinin önemli olduğunu, teknolojinin siyasi bir mesele olduğunu ve sürekli bir mücadele alanı olduğunu bize hatırlatırlar. Bu süreç, teknik alanda kökten bir reforma mı işaret ediyor, ya da böyle bir reforma katkıda mı bulunuyor? Bunu göreceğiz. Ama bu durum, başka bir dünyanın olanaklı olduğuna dair kesinlikle umut veriyor (Milberry 2007: 38-40).

Gerçekten de, “yeni toplumsal örgütlenme modlarının” mevcut erk yapıları bağlamında zaman içerisinde ne yönde gelişeceği, teknolojileri yeniden kurgulamaya yönelik bu türden girişimlerin ve bir bütün olarak yeniden kurgulama hareketinin (eğer böyle ifade edebilirsek) ilerleme yönünün değerlendirilmesinde ciddi bir yere sahip olacaktır. Başka bir deyişle,

Önce Köylü mü?

yeni modlar, baskın ideolojileri ne ölçüde kendilerine mal edip bunlara meydan okuyabilecekler (“kökten reform”); ya da en azından gerçek ve erişilebilir alternatifler sunabilecekler? Veya bu baskın ideolojilere entegre olacak, bunlar tarafından tüketilecek ve bunlara tabi duruma mı gelecekler? Veya simbiyotik bir ilişki ya da başka bir diyalektik mi ortaya çıkacak? Elektronik medya ve enformasyon teknolojisi alanında aklımıza, kaçak avcılarının av alanı bekçilerine dönüşmesi fenomeni geliyor; başka bir deyişle, bilgisayar korsanlarının artık büyük şirketler tarafından, gelecekteki bilgisayar korsanlarına karşı önlemler geliştirmek için işe alınması. Elbette bilgisayar korsanları, genel olarak teknolojik yeniden kurgular değildir, onları daha çok tekno-vandallar olarak ele alabiliriz; ama bunların teknolojik sistemin bütünlüğüne karşı oluşturdukları tehdidin, sistemin lehine nasıl çevrildiği çarpıcıdır. Bu nedenle, teknolojiyi kendilerine mal eden gruplar içerisindeki idareci kesimlerin politikaları ve ilgili kararları, kaçınılmaz olarak, amaçlara odaklanan, dayanaksal bir rasyonaliteden, araçlara odaklanan, araçsal bir rasyonaliteye doğru kültürel bir kaymaya dair olası işaretler taşıyıp taşımadıklarına dair dikkatle incelenmektedir. Örneğin Vikipedi, açık erişim (katkıda bulunma/düzenleme açısın-

dan) ile ürün kalitesi (makalelerin kalitesi açısından) arasındaki gerilimlerle başa çıkmak zorundadır; editörlerin kısıtlamaları ve hiyerarşik yapıların sertleşmesi gibi konularda sorunlar yaşamaktadır. Vikipedi bu bağlamda, siteye katkıda bulunanlar/editörler için açık (“şeffaf”) bir editöryel politika geliştirmiştir, bu kişiler hem ihtilafalarda arabulucu, hem de yönetici olarak görev üstlenmektedir. Aynı zamanda sitenin kurucu ortaklarından Jimmy Wales, yöneticilerin algılanan konumları hakkında endişelerini dile getirmektedir.²³

Yeni modlar / baskın ideolojiler arasındaki ilişkinin keskin ucuna maruz kalan bir grup olan Critical Art Ensemble (Eleştirel Sanat Topluluğu), teknolojinin mal edilmesine ve modern olanın yeniden kurgulanmasına dair başka bir ilginç örnek sunmaktadır; bu örnek biyoteknoloji alanındadır. Critical Art Ensemble (CAE), “sanat, teknoloji, eleştirel kuram ve siyasi aktivizm arasındaki kesişimleri araştırmaya adanmış” bir kolektiftir. Daha önce CAE'nin odaklarından biri, bilgi ve iletişim teknolojisiydi, ancak grubun çalışmaları giderek biyoteknolojiye doğru kaydı. Biyoteknoloji ile ilgili CAE projeleri, “ihtilafçı biyoloji” adı verilen bir kuramsal çerçeve içerisinde bir araya getirilmiştir. İhtilafçı biyolojinin amacı, “emperyal güçler tarafından geliştirilen ürünlerin ve süreçlerin mal edilmesi ile bilgi

Politikadan Düşünceye

sistemlerinin kökten mal edilmesi yoluyla, moleküler ölçekteki işgalin yavaşlatılması, saptırılması, bozulması ve karıştırılmasına yönelik giderek daha karmaşık yollar ve yöntemler” geliştirilmesidir (CAE 2001, p.12).

CAE, biyoteknolojinin çağdaş biçimlerini eleştirmektedir; bunun bir nedeni, biyoteknolojiye kamusal erişimin oldukça kısıtlı olmasıdır. “Bir mal olarak ortaya çıkan sadece son üründür; bu da yanıltıcı spekülasyona, korkuya, dezenformasyona ve iletişimsel kargaşaya neden olmaktadır.” CAE, ihtilafçı biyolojinin, Luddistler ve biyo-luddistlerin stratejilerinden farklı olduğunu savunmaktadır. Luddistler’in esas olarak makineleri kırma tehdidinde bulunmalarına, hatta makineleri gerçekten kırmalarına rağmen, ihtilafçı biyoloji, biyoteknolojinin kendisini kullanarak biyoteknolojiyi bozmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım kapsamında, insanlar, biyoloji hakkında bilgi edinmeye ve biyoteknik gelişmeler üzerindeki hakimiyetlerini artırabilecek biyoteknoloji deneyleri yapabilecekleri laboratuvarlar kurmaya teşvik edilmektedir. Biyoteknolojinin kendisi, biyoteknolojiye karşı çıkmak için bir araç haline gelmektedir (Wietmarschen 2007). CAE’nin çabaları sadece eleştirel boyutta kalmadı, aynı zamanda biyoteknoloji ile ilgili projelerde de yer aldılar. CAE, biyoteknoloji ile ilgili aktarı-

lan bilgileri, biyoteknoloji ürünlerini ve politikalarını eleştiren katılıma açık performanslarda yer aldı (CAE 2001: 3). Biyoteknoloji ile ilgili tüm fantezileri, efsaneleri, yanıltıcı spekülasyonları ve dezenformasyonu yok etmek amacıyla, gıdalarda genetik değişimler yapıp yapılmadığını test etmek için taşınabilir bir kamusal araç geliştirdi, biyoteknoloji alanındaki “gizemi ortadan kaldırma sürecini hızlandırmak için” kamusal alana laboratuvarlar yerleştirdi. Bu kapsamdaki iki diğer CAE projesi, genetik testlerle ve genetiği değiştirilmiş organizmalar üretilmesi ile ilgilidir (<http://www.critical-art.net/>).

2004 Mayıs ayında, CAE’nin kurucu ortaklarından sanat profesörü Steve Kurtz, karısının ani ölümü üzerine polisi çağırınca, bu çalışmalarla ilgili sanat eserlerini ve bilimsel gereçleri gören polis kuşkulandı. Polisin gördükleri arasında, GenTerra, Range Grains (Menzil Tahılları) ve Marching Plague (Salgın Yürüyüşü) enstalasyon/performans/film projeleri için cihazlar da vardı; bu projeler, kamusal alandaki genetiği değiştirilmiş organizma testleri, transgenik organizmalarla ilgili eğitim ve bakteriyolojik savaşla ilgili gizemlerin ortadan kaldırılması ile ilgiliydi (bu sonuncu proje, Bush yönetiminin, sözümona bakteriyolojik savaş tehdidine karşı ileri teknolojiye ve yüksek güvenliğe sa-

Önce Köylü mü?

hip laboratuvarlar kurmak için milyarlarca dolar ayırmasını eleştiriyordu). Polis, Kurtz'un evine FBI'yi çağırdı; ABD Biyolojik Silahlar Anti-Terör Kanunu kapsamında Adalet Bakanlığı tarafından "biyoterörizm" şüphesiyle göz altına alınan profesör, soruşturmayaya maruz kaldı (oysa, projede kullanılan biyolojik organizmalar, bağırsakta yer alan E. coli'nin zararsız bir biçimi gibi sadece faydalı bakterilerdi). Profesöre yöneltilen biyoterörizm suçlamaları ispatlanamamış gibi görünse de, ilgili dava süreci hala sürmektedir ve önümüzdeki yaz bir duruşma olması beklenmektedir. Kurtz hala maksimum 20 yıllık bir hapis cezası taşıyan yeni suçlamalarla karşı karşıyadır ("posta yoluyla sahtekarlık" ve "elektronik iletişim yoluyla sahtekarlık") (<http://caedefensefund.org/faq.html#law>).

İkinci binyılın sonuna doğru, "yasaların uygulanması", Luddistlerin üzerine 12.000 asker gönderilmesi anlamına geliyordu. Üçüncü binyılın başlarında ise, hakim ideolojiyi yeniden kurgulamaya kalkışan, saygın bir sanatçı, akademisyen ve biyoteknoloji aktivisti, hukuki soruşturmayaya uğruyor ve sanat eserleri ile yazılarına el konuluyor. Bağlam değişmiş olsa da, yeniden kurgulama girişimlerinin hala bir bedeli olabileceği görülüyor. Steve Kurtz'un başına gelenler bize, (biyo)tekno-

lojinin mal edilmesinin sadece soyut alanda otoriter modernizmin baskın ideolojileri ile ilgili olmadığını, aynı zamanda kesinlikle, kapitalist devlet politikalarının gerçekliği bağlamında meydana geldiğini hatırlatıyor.

Sonuç

Bu makalede birbiriyle ilişkili üç konu; modernite ve köylüler, teknolojinin rasyonalitesi ile teknolojiyi kendimize mal etmemiz ele alındı. İlk olarak köylüler ve modernite ele alındı, burada 19. ve 20. yüzyıllarda köylü üretim sistemlerinin yok edilmesine vurgu yapıldı. Bunun ardından, modernizasyonların çatışması olarak adlandırılan konu ele alındı, bu konuya dair Luddistler örneği verildi. Luddistler'den hareketle aynı zamanda teknolojinin rasyonalitesi konusu da ele alındı. Son bölümde ise, kendine mal etme konusundan, genel modernite kavramı ile ilişkili olarak (modernitenin yeniden düşünülmesi) ve teknolojinin daha elle tutulur bir şekilde mal edilmesi ile ilişkili olarak bahsedildi.

Modernite projesinin amacından ve sonucundan, köylü üretim sistemlerinin yok edilmesinden bahsettik. Nesilden nesile bir dizi toplum bilimci (neo-liberallerden ortodoks Marksistlere kadar), köylüleri geçmişin dünyasına ait simgeler olarak değerlendirdi; günümüzün dünyasında varlığını

Politikadan Düşünceye

sürdüren köylüler ise, yok olmaya mahkum, tarihsel birer kalıntıydı; bunlar üzerine daha fazla araştırma yapılması gerekmiyordu. 1970'lerden sonra bu yaklaşım ciddi olarak eleştirildi. Gerçekteki gelişmeler karmaşık ve çelişkili olsa da, genel düşünce, bir sınıf olarak köylülerin ortadan kalkacağı idi; ancak şimdi de, köylülerin tarih sahnesindeki sürekliliği, onların kalıcılığına işaret etmek için bir tez olarak kullanılıyordu (Kloppenbug 2004: 28). Her iki yaklaşım da sorunludur. İlk yaklaşım, yani köylülüğün kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir şekilde ortadan kalkması düşüncesi, umutsuz ölçüde teleolojiktir. İkinci yaklaşımsa, yani köylülerin daimi bir kategori olarak varolması düşüncesi, kabul edilemez derecede statiktir.

Daha verimli bir yaklaşım şudur: Toplumsal bir güç olarak ele alınan köylülerin, kendilerini ortadan kaldırmaya çalışan güçlere etkide bulunması ve onlara karşı direnmesi; bu süreç içerisinde de kendilerini yeniden tasarlamaları. Henry Bernstein "'geçmişin dünyasında' yaşamış olan köylüler [...] kapitalizm ve emperyalizm tarafından kesinlikle ortadan kaldırılmıştır" derken elbette haklıdır (Bernstein 2001: 45). Heather Johnson ise, "bu süreç, sadece köylülerin ortadan kalkmasıyla değil, aynı zamanda yeniden tanımlanmasıyla sonuçlanmıştır. Günümüzün

köylüleri, hayatta kalmak için mücadeleye eden, üretim araçları üzerindeki denetimi ellerinde tutmaya çalışan (...) ve sürdürülebilir bir geçim kaynağı arayışında olan bir kesimdir" derken de muhtemelen haklıdır (Johnson 2004: 54). Günümüzün dünyasında yaşayan köylüler, sadece kaderleri belirlenmiş olan, 'sağ kalanlar' değildir. Bu köylüler, toplumsal ve iktisadi alanlar işgal ediyorlar ve bu alanları genişletiyorlar; küresel kapitalizmin, toprak ve emek üzerindeki denetimine meydan okuyorlar (Bernstein 2001: 46). Bu mücadeleler, mevcut haliyle modernite projesi ile rekabet halinde. Yeniden kurgu ile köylüler arasında bir bağlantının mevcut olması, tarihsel bir ironi olarak görülebilir, ama aslında bu durumu ironik bulunması, ancak modernitenin köylülüğün ortadan kaldırılmasını talep ettiği iddiasına ciddi inanmalar için doğru olabilir.

Yeniden kurgucu bir yaklaşımın esas olarak dayanaksal bir yaklaşım olduğu savunulmak durumundadır. Böylesi bir yaklaşım, gelişime dair önceden belirlenmiş bir tabloyu temel almaz; amacın verili araçlar ışığında ifade edilmesine dayanmaz; sadece etkinliğe ve etkililiğe odaklanmaz, aynı zamanda hangi araçlarla hangi amaçlara ulaşılması gerektiği sorusuyla da ilgilenir. Bu da, yeniden kurgucu yaklaşımı aynı anda hem bir toplumsal değişime (ge-

Önce Köylü mü?

lişme) dair hem de teknolojinin toplumsal biçimlenmesine dair bir kuram kılar. Yeniden kurgulayan yaklaşım, toplumsal değişime dair teknolojik bir kuram olan teknolojik belirlenimciliğin ötesine geçer; teknolojiye dair toplumsal bir kuram olan toplumsal oluşturmaçılığın da ötesine geçer. Burada aynı zamanda, yeniden kurgucu bir yaklaşımın, teknolojinin ve modernitenin kökten bir şekilde yeniden düşünülmesini gerektirdiği savunulmuştur.

Referanslar

- Adorno, Theodor. 2005. *Negative Dialectics*. New York & Londra: Continuum.
- Araghi, Farshad. 1995. "Global Depeasantization, 1945-1990." *The Sociological Quarterly* 36:337-368.
- Barnhart, Robert J. 1995. *Barnhart Concise Dictionary of Etymology*: Harpercolins.
- Benjamin, Walter. 2003. *Selected Writings-4, 1938-1940*. Cambridge & Londra: Harvard University Press.
- Bernstein, Henry. 2001. "The peasantry in global capitalism: who, where and why?" *Working Classes, Global Realities: Socialist Register*, ed. L. Panitch, C. Leys, A. Greg ve D. Coates. New York: Monthly Review Press.
- Bijker, Wiebe E., Thomas P. Hughes, & Trevor J. Pinch, (ed.) 1987. *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Bijker, Wiebe and John Law. 1992. *Shaping Technology / Building Society: Studies in Sociotechnical Change*. Cambridge: MIT Press.
- Bijker, Wiebe and Trevor Pinch. 2002. SCOT answers, Other Questions, a reply to Nick Clayton. *Technology and Culture* 43.2, s. 361-369.
- Bookchin, Murray. 1986 [1974]. *The Limits of the City*. Montreal & Buffalo: Black Rose Books.
- . 1987. *The Rise of Urbanization and the Decline of Citizenship*. San Francisco: Sierra Club Books.
- . 1990. *Remaking Society: Pathways to a Green Future*. Cambridge: South End Press.
- . 1992. *Urbanization Without Cities: The Rise and Decline of Citizenship*. Montreal & Buffalo: Black Rose Books.
- Brecht, Bertolt. 2007. "Against Lukacs." *Aesthetics and Politics*, s. 68-85, ed. F. Jameson. Londra: Verso.
- Brown, Geoff. 1977. *Sabotage: A Study of Industrial Conflict*. Nottingham: Spokesman Books.
- Chandler, David. 2001. *Technological or Media Determinism*. <http://www.aber.ac.uk/media/-Documents/tecdet/tecdet.html> (23-07-2007).
- Clayton, Nick. 2002. SCOT: Does it Answer, *Technology and Culture* 43.2, s.351-360.
- Critical Art Ensemble. (2001). *The Molecular Invasion*. New York, Autonomedia.
- Feenberg, Andrew. 1991. *Critical Theory of Technology*. Oxford: Oxford University Press.
- . 1999. *Questioning Technology*. Londra & New York: Routledge.
- Frank, Andre Gunder. 1967. 'Sociology of Development and Underdevelopment of Sociology', *Catalyst* 3: 20-73.
- Friedmann, John. 1996. "Modular cities: Beyond the rural-urban divide." *Environment and Urbanization* 8:129-131.
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hardt, Michael & Toni Negri. 2004. *Multi-tude, war and democracy in the age of empire*. New York: Penguin.
- Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity. An enquiry into the origins if cultural thought*. Oxford, Blackwell.
- Hobbelink, H. (1987). *Biotechnology: New Hope or False Promise? Biotechnology and Third World Agriculture*. Intl. Coalition for Development Action, Brükselssels.
- Hobsbawm, Eric. 1959. *Primitive Rebels, banditry, mafia, millenarians, anarchists, Sicilian fasci, the city mob, labour sects, ritual, sermons & oaths*. Manchester: Manchester University Press.
- . 1964. *Labouring Men, studies in the history of labour*. Londra: Weidenfeld & Nicolson.
- . 1995. *The Age of Extremes: The Short*

Politikadan Düşünceye

- Twentieth Century, 1914-1991. New York: Penguin.
- Hobsbawm, Eric & George Rude. 1969. *Captain Swing*. Londra: Lawrence & Wishart.
- Horkheimer, Max. 2004 (1947). *Eclipse of Reason*. Londra, New York: Continuum.
- . 1972. "Traditional and Critical Theory." *Critical Theory; Selected Essays*: Herder and Herder.
- Howard, E. (1902). *Garden Cities of Tomorrow* (Londra). *Tipkibasım* (1946), Londra, Faber and Faber.
- Johnson, Heather. 2004. *Subsistence and Control. The persistence of the peasantry in the developing world*. *Undercurrent 1 / 1*. s. 55-65.
- Jongerden, Joost. 1996. *Patronen van Verscheidenheid (Patterns of Diversity)*. Wageningen: Wetenschapswinkel.
- . 2006. "Luddites, or the Politics in Technology – An Introduction " *Tailoring Biotechnologies 2*:63-67.
- . 2007. *The Settlement Issue in Turkey and the Kurds, An Analysis of Spatial Policies, Modernity and War*. Leiden & Boston: Brill Academic Publishers.
- Kemal, Yaşar. 1976. *The Legend of the Thousand Bulls*. Londra: Collins & Harvill Press.
- Kloppenburger, J.R. (1988). *First the seed. The political economy of plant biotechnology 1492-2000*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Kloppenburger, J.R. (2004). *First the seed: the political economy of plant biotechnology, 1492-2000*. Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Köymen, N.K. (1937). *Village, the Unit of Societal Organization*. Master's thesis. Wisconsin, Wisconsin Üniversitesi.
- Kropotkin, Peter. 1906. *The Conquest of Bread*. New York, Londra: G.P. Putnam's Sons.
- . 1912. *Fields, Factories and Workshops or Industry Combined with Agriculture and Brainwork with Manual Work*. Londra, Edinburgh, Dublin, New York: Thomas Nelson & Sons.
- Löwy, Michael. 1996. "Figures of Weberian Marxism." *Theory and Society 25*:431-446.
- MacKenzie, Donald & Judy Wajcman. 1985. *The Social Shaping of Technology*. Philadelphia: Open University Press.
- Mannheim, K. (1940). *Man and Society in an Age of Reconstruction, Studies in Modern Social Structure*. Harvest Book/Harcourt.
- Marx, Karl. 1973. *Grundrisse, Foundations of the Critique of Political Economy: Vintage Books*.
- Marx, Karl. 1977. *Capital I*. New York: Vintage Books.
- Marx, Karl & Friedrich Engels. 1848. *The Communist Manifesto*. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/index.htm>
- Meier, Hugo A. 1957. "Technology and Democracy, 1800-1860." *The Mississippi valley Historical Review 43*:618-640.
- Migdal, Joe. 1974. "Why Change? Towards a theory of change among individuals in the process of modernization." *World Politics 26*:189-206.
- Milberry, Kate. 2007. "The Wiki Way, prefiguring change, practicing democracy." *Tailoring Biotechnologies 3*:19-42.
- Mumford, L. (1961). *The City in History*. New York, Harcourt, Brace and World.
- Paine, Thomas. 1791-1792. *The Rights of Man*. Groningen: Alpa-informatica Departman, Groningen Üniversitesi.
- Pinch, T. and Bijker, W.E. (1984). *The Social Construction of Facts and Artefacts: or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology Might Benefit Each Other*. *Social Studies of Science 14*: 399-441.
- Ruivenkamp, G. (1989). *De invoering van biotechnologie in de agro-industriële productieketen: de overgang naar een nieuwe arbeidsorganisatie [The Introduction of Biotechnology in the Agro-Industrial Production Chain: The Transition to a New Organization of Labor]*. Dكتورا tezi, Siyasi ve Kültürel Bilimler Fakültesi, Amsterdam, Amsterdam Üniversitesi.
- Schumpeter, Joseph. 1975 [1942]. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper.
- Scott, James C. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday forms of Peasant Resistance*. Yale University Press.
- . 1998. *Seeing Like a State, how certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven / Londra: Yale University Press.
- Steinbeck, J. (2000) [1939]. *The grapes of wrath*. Penguin Classics.

Önce Köylü mü?

- Strong, Tracy B. 1996. "Nietzsche's Political Misappropriation." The Cambridge Companion to Nietzsche, ed. B. Magnus ve K. M. Higgins. Cambridge, Cambridge University Press.
- Tanizaki, Junichiro. 1991. In Praise of Shadows. Londra: Jonathan Cape.
- Thompson, E.P. 1965. The Making of the English Working Class. Londra: Victor Gollancz.
- Van der Ploeg, J.D. (2003). The Virtual Farmer. Past, present and future of the Dutch peasantry. Assen, Van Gorcum.
- Weber, Max. 1968. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. ed. Guenther Roth & Claus Wittick. New York: Bedminster Press.
- Wietmarschen, Herman. 2007. Turning Tools for Democratizing Biotechnology in a Bioterrorist Threat, Tailoring Biotechnologies 3/2. Wageningen-Istanbul, s. 25-29,
- Wolf, Eric. R. 1969. Peasant Wars of the Twentieth Century. New York, Evanson & Londra: Harper & Row.
- ### NOTLAR
- 1 Hobbelink, Halkın Gıda Egemenliği Bildirisi'ne (People's Food Sovereignty Statement) önyak olan örgütlerden biri olan Grain'in kurucularından biridir. Bu bildiride şu ifade edilir: "Tüm dünya halklarının bağımsızlığını ve gıda güvenliğini garanti etmek için, gıdanın çeşitlendirilmiş, topluluk temelli üretim sistemleri aracılığıyla üretilmesi temel öneme sahiptir. Gıda egemenliği, insanların kendi gıdalarını ve tarımlarını tanımlama; sürdürülebilir kalkınma hedeflerine erişmek amacıyla yerel tarımsal üretimle ticareti koruma ve düzenleme; ne ölçüde kendilerine yeterli olmak istediklerini belirleme; piyasalarına ürünlerin zorla sokulmasını sınırlama; su kaynaklarının kullanımının yönetilmesinde ve bu alandaki haklar konusunda yerel balıkçılara dayalı topluluklara öncelik verilmesi hakkıdır. Gıda egemenliği ticarete karşı değildir, ancak insanların güvenli, sağlıklı ve ekolojik olarak sürdürülebilir bir üretime yönelik haklarına hizmet eden ticaret politikalarının ve uygulamalarının geliştirilmesini savunur." Bkz: <http://www.peoplesfoodsovereignty.org/content/view/32/26/> (en son erişilen tarih: 26-07-2007)
 - 2 Seedling ile 2005 yılında yapılan bir röportajda Kloppenburg şöyle der: 'Direnişin önemli bir bölümü, Güney'de ortaya çıkan gıda egemenliği hareketleri ile, Kuzey'deki yerel gıda hareketleridir. Dünyanın her tarafındaki insanlar, tarımsal gelişme alanında tek ve sermaye ile enerji-yoğun bir yola mahkum olmadıklarını, zaten sahip olduğumuz teknolojileri geliştirerek ve ekolojik ve organik tarım uygulamalarına başvurarak, hem iyi ve zevkli, hem de sürdürülebilir bir şekilde beslenebileceklerini giderek anlamaktadırlar. İnsanların ihtiyacı, sadece karşı çıkılacak bir şeyler değil, aynı zamanda karşı çıktıkları şeyin yerine koyacakları bir şey; tarım ve yemek yemek alanında yeni bir paradigma bulmaktır. Gıda egemenliği ile yerel gıda hareketlerinin bu türden somut bir alternatif sunduğunu düşünüyorum." Bkz: <http://www.grain.org/seedling/?id=414> (en son erişilen tarih: 26-07-2007)
 - 3 Ruivenkamp, gıda egemenliği üzerine kurulu bir teknoloji-kalkınma araştırma programının kurucularındandır. Bkz: <http://www.telfun.info/> (en son erişilen tarih: 26-07-2007)
 - 4 Yarıcı: toprak kirasını ürünüyle ödeyen çiftçi.
 - 5 Kemal 1976: 79-80.
 - 6 Burada iki noktayı vurgulamak istiyorum: İlk olarak, köylüler kendi tüketimleri için üretim yapıyor olsalar da, geçimlik üreticiler değildiler. İkinci olarak, üretim imkanları üzerinde köylülerin doğrudan denetimi olsa da, serbest bireyler değildiler ve asla olmamışlardır; kendilerine hizmet ve koruma sağlayan belirli kurumlar içerisinde faaliyet gösterirler (örneğin toprak ağaları), bu kurumlara hizmet sağlamak zorundadırlar (örneğin zorunlu emek); bu koşullar, davranışlarını ciddi ölçüde kısıtlar (Migdal 1974: 198-9).
 - 7 'Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi' adlı eserinde Schumpeter şöyle diyor (1975: 83-4): 'İster yerel, ister yabancı olsun, yeni pazarların açılması, zanaatkar atölyesinden ve fabrikadan U.S. Steel gibi şirketleri ortaya çıkaran örgütsel gelişim, (eğer bu biyolojik terimi kullanmama izin verirseniz) aynı endüstriyel mutasyon sürecine işaret et-

Politikadan Düşünceye

- mektedir; bu süreçte ekonomik yapı içeriden sürekli olarak devrime tabi tutulur; sürekli olarak eski yapı yok olur ve sürekli olarak yeni bir yapı oluşturulur. Bu yaratıcı yıkım süreci, kapitalizm ile ilgili temel bir olgudur. Bu durum kapitalizmin içinde yaşadığı ve her bir kapitalist girişimin içinde faaliyet göstermek zorunda olduğu koşulları tarif eder... İş stratejisinin her bir parçası, ancak arka planda bu sürecin ve bu süreç tarafından yaratılan durumun varlığı dikkate alınırsa gerçek anlamda kavranabilir. Yaratıcı yıkımın sürekli fırtınasında üstlendiği rol çerçevesinde görülmelidir, aksi takdirde, ya da sürekli bir sükunet varsayıldığında anlaşılabilir.’
- 8 Elbette, üretici yıkım düşüncesinin zaten 1848 yılında Komünist Manifesto’da Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ortaya atıldığı da savunulabilir: ‘Burjuvazi, üretim araçlarında, dolayısıyla üretim ilişkilerinde ve bunlarla birlikte, toplumsal ilişkiler bütününde sürekli olarak devrim gerçekleştirmeden varolamaz. Bunun aksine, eski üretim biçimlerinin değişmeyen bir biçimde korunması, daha önceki endüstriyel sınıfların tümünün var olmaları için ilk şarttı. Üretimin sürekli olarak devrime tabi olması, tüm toplumsal koşulların kesintisiz bir şekilde alt üst olması, kalıcı belirsizlik ve huzursuzluk, daha önceki diğer tüm dönemlerden farklı olarak burjuva döneminin özellikleridir. Tüm sabit ve yerleşik ilişkiler, kendileriyle ilişkili kadim ve saygı değer önyargılar ve fikirler dizisi ile birlikte ortadan kalkar, tüm yeni ortaya çıkanlar ise, daha yerleşme imkanı bulamadan eskir. Katı olan her şey buharlaşır, kutsal olan her şey ayaklar altına alınır ve insanlık nihayet, ayık bir şekilde, yaşamının gerçek koşullarıyla ve kendi hemcinsleriyle ilişkileriyle yüzleşmek zorunda kalır.’
- <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1848/communist-manifesto/ch01.htm>
- 9 Faust ile ilgili konu özeti okumak için bkz: <http://www.ucalgary.ca/~esleben/faust/goethe/synopsis.html>
- 10 Modernizasyon kuramı ve bu alandaki düşünürlerin sistematik bir eleştirisi için bkz. ‘The Sociology of Development and Underdevelopment’, Andre Gunder Frank (1967).
- 11 Gellner’in tezi şöyledir: ‘İnsanlık, geri çevrilemez bir şekilde endüstriyel topluma bağlanmıştır; bu nedenle üretim sistemi kümülatif bilim ve teknolojiye dayanan bir topluma bağlanmıştır. (...) Endüstriyel toplumun önündeki mevcut seçenekler yelpazesini tam olarak anlamıyoruz, belki de asla anlamayacağız; ama bu toplumla beraber gelen temel koşullardan bazılarını anlıyoruz. Ulusalculuğun zorunlu kıldığı türden bir kültürel homojenite bu koşullardan biridir; bu durumu kabullensek iyi olur.’ (1983: 39). Bu tezin bir eleştirisi için bkz. Jongerden (2007).
- 12 Türkçesi: Köylüler (2000), çev. Abdulkarim Sönmez, Ankara: İmge Kitabevi. (ç.n.)
- 13 Thompson’a göre (1965) Luddistler, eskiye bakarak, yeni kanunlar yaratıyordu. Bir yandan zanaatçıları, eski geleneklere ve geçmişin kanunlarına özlemle yaklaşıyorlardı. Diğer taraftan, taleplerinin çoğu, bugün emek hareketinin başarıları olarak değerlendirdiğimiz noktaya işaret ediyordu: Örneğin, adil bir ücret talebi, daha sonra çocuk yaşta işçilerin çalıştırılmasına karşı çıkma, asgari ücret talebi ve sendika kurma hakkı.
- 14 Birleşik Krallık’da Eaton Hodgkinson ve William Fairbairn, uygulamalı bilim alanında sistemli deneyler konusunda öncülük yaptılar. 1854 yılında William Fairbairn, ‘On the Application of Cast and Wrought Iron to Building Purposes’ adlı eserini yayınladı; bu kitap anında inşaatçılar için bir el kitabı durumuna geldi. Birleşik Devletler’de Alexander Bache, malzemelerin gücü ve buhar kazanı patlamalarının nedenleri üzerine araştırma yaptı.
- 15 Araçsal ve dayanaksal rasyonalite arasındaki ayrım bir ölçüde Weber’in rasyonalizasyon kuramının yeniden formüle edilmesine dayanmaktadır (Löwy 1996); ancak söz konusu terimlerin ilk kez Karl Mannheim tarafından ‘Man and Society’ adlı eserde kullanıldı (Mannheim 1940).
- 16 Horkheimer, işlevsel rasyonalitenin, olasılıkların hesaplanmasının ve verili amaçlar için uygun araçların temel önem taşıyan bir güç olmaktan çıktığı, çünkü bu türden bir hesaplamayla iş-

Önce Köylü mü?

- lev mantığının, niceliksel değerleri ortadan kaldırdığı sonucuna varır.
- 17 Teknolojinin toplumsal bir kurgu olarak ele alınması düşüncesi, Karl Marx'ın eserlerine kadar geri gider. Grundrisse adlı eserinde Marx şöyle der: "Doğa; makine, lokomotif, demiryolu, elektrikli telgraf, kendi kendine çalışan ip eğirme makineleri vs. inşa etmez. Bunlar, insan endüstrisinin ürünleridir; insanın doğa üzerindeki iradesinin veya doğaya katılımının organlarına dönüştürülen doğal malzemelerdir. Bunlar insan eliyle yaratılan insan beyninin organlarıdır; bilginin gücünün nesneleşmiş halidir." (Marx 1973: 706).
- 18 Bijker, bunların dışında iki kavram daha ortaya atıyor: Sonlanma ve stabilizasyon. Sonlanma, bahsi geçen teknolojinin belirli bir kalıcılık kazandığı süreci tarif eder, stabilizasyon ise, bahsi geçen toplumsal grup içerisinde görüş birliği oluşmasını tarif eder.
- 19 Eleştirel kuram terimi, Frankfurt Ekolü ile bağlantılıdır. Max Horkheimer, 1937 tarihli yazısı 'Traditional and Critical Theory' içerisinde eleştirel kuramı tanımlar. Eleştirel terimi, hem Kant hem de Marx tarafından "eleştiri" teriminin kullanımına atıfta bulunur, başka bir deyişle, bir fenomenin sınırlarının incelenmesi ve belirlenmesi anlamını taşır; özellikle de söz konusu fenomenin bir parçası olduğu sistemin koyduğu kısıtlamaların dikkate alınması yoluyla. Bu terim aynı zamanda, toplumun incelenmesi konusunda bütüncül bir yaklaşıma duyulan ihtiyaca atıfta bulunur; bu düşünce günümüzün disiplinlerarası çalışmalarında yankı bulmaktadır.
- 20 Kendine mal etmek, bir şeyi kendine ait hale getirmektir; bu eylemi, el koyma eyleminden ayırmak gerekir; el koymak, bir yoksun bırakma eylemidir. Ancak bu ayrım sadece analitik boyutta kalmaya meyillidir, çünkü bir kendine mal etme eylemi ile, bir el koyma eylemi genellikle aynı anda meydana gelir.
- 21 Bkz: <http://en.wikipedia.org/wiki/Wiki>
- 22 Sistemler uzmanı Lars Aronsson Wikipedia'dan alıntı yapmıştır: <http://en.wikipedia.org/wiki/Wiki>.
- 23 "Burada, sysop [system operatörü (systems operator) = yönetici] yetkisi verilmenin gerçekten de ayrıcalıklı bir şey olduğuna dair mevcut algıyı sevmiyorum" <http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Administrators>.